

Den danske Regering og Koffardifarten Nord om Norge i det 16. Aarhundrede.

AF

ARTHUR G. HASSØ

Det engelske Handelskompagni »Company of Merchant Adventurers« udrustede i 1553 en Ekspedition paa tre Skibe, der under Sir Hugh Willoughby og med Richard Chancellor som særlig søkyndig skulde søge at finde Nordostpassagen. Ekspeditionen forlod Themsen den 11. Maj og naaede i Begyndelsen af August til Nordkysten af Norge; men ved Nordkap splittede en stærk Storm Flaaden. Sir Willoughby blev borte med to af Skibene og døde siden af Hunger paa Kysten. Chancellor naaede derimod med sit Skib til Dvinas Munding i Nærheden af Klosteret St. Nicolaus den 24. August, og derfra rejste han over Land til Moskva, hvortil han ankom i Slutningen af Aaret 1553.

Chancellor blev venligt modtaget af Czaren, hvem han overgav et Brev fra Kong Edvard VI, hvori denne opfordrede de nordlige Potentater til at træde i Handelsforbindelse med England. Czaren blev stærkt opsat paa at knytte en Handelsforbindelse med England Nord om Norge, og da Chancellor i Marts 1554 begav sig paa Hjemvejen, medbragte han et Brev fra Czaren til den engelske Konge, hvori der lovedes, at engelske Skibe for Fremtiden sikkert og uhindret maatte besøge Rusland for at drive Handel; Czaren opfordrede Edvard VI til at sende Gesandter til Rusland for at slutte en Handelstraktat mellem de to Lande.

Afhandlingen er udarbejdet med Støtte af den grevelige Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse og har som Foredrag været forelagt paa den nordiske Historikerkongres i Helsingfors i Juli 1931.

Ved sin Hjemkomst aflagde Chancellor Beretning om Rejsen og den velvillige Modtagelse, han havde faaet hos Czaren, og trods Sir Willoughbys Død og Tabet af de to Skibe forekom Chancellors Efterretninger de engelske Købmænd saa opmuntrende, at der blev oprettet et særligt moskovitisk Handelskompagni i 1555. Dette besluttede at sende Chancellor ud paa en ny Ekspedition til Rusland; Kompagniet fik af den engelske Regering Bemyndigelse til at gøre Opdagelser og drive Handel i disse nordlige Egne.

I 1555 foretog Richard Chancellor da sin anden Rejse for at lede efter Sir Willoughby og for at forhandle nærmere med Czaren om en Handelsforbindelse. Han skulde tillige undersøge, hvilke Varer der med størst Fordel kunde importeres til og eksporteres fra Rusland. Ogsaa denne Gang blev han modtaget meget elskværdigt af Czar Iwan Wassilievitsch, der udnævnte Kommissærer til Forhandlingerne om Handelsforbindelsen; han gav senere de engelske Købmænd et Privilegium, hvorved de fik Toldfrihed for alle deres Varer i hele Rusland og andre Handelsbegunstigelser. I Marts 1556 forlod Chancellor atter Moskva, og med ham fulgte denne Gang en russisk Gesandt, Ossip Grigorievitsch Nepea, til England. Ialt afsejlede fire Skibe fra St. Nicolaus, og ombord i Chancellors Skib befandt sig den russiske Gesandt med et Følge paa 16 Landsmænd; Skibet havde en kostbar Ladning, bestaaende af Voks, Tran, Talg, Pelsværk, Garn, Filt m. m. Under den skotske Kyst led Chancellor Skibbrud i November; selv omkom han; men den russiske Gesandt reddede sig i Land og blev i London modtaget med store Æresbevisninger. Han fik afsluttet en Handelstraktat med den engelske Regering og forlod i Maj 1557 England, udstyret med Gaver til Czaren¹.

Efterretningen om, at Englænderne havde aabnet en ny

¹ Martens: *La Russie et l'Angleterre au début de leurs relations réciproques* (i *Revue d'histoire diplomatique* V, 103—109). — R. Hakluyt: *Principal Navigations* (Glasgow 1903) II, 209—224, 239—251, 271—272, 278—322, 350—359. — S. Muller: *Geschiedenis der Noordsche Compagnie*, 14—16.

Handelsvej Nord om Norge til Rusland, vakte stærk Uro i de nordiske Riger og i Nordtyskland.

Den polske Regering var den første, der henledte Nabo-folkenes Opmærksomhed paa Farligheden ved de engelske Købmænds nye Forehavende¹. Ogsaa den danske Regering fik Meddelelser derom. Hertug Johan Albrecht af Mecklenburg sendte i Juli 1556 sin Sekretær, Dr. Johan Hoffmann, til Kristian III; et vigtigt Led i Dr. Hoffmanns hemmelige Instruks, der var udstedt den 20. Juli og allerede den 29. s. M. blev overgivet til den danske Regering, dannede Spørgsmaalet om Hvidehavs-handelen. Initiativet i denne Henseende skyldtes aabenbart den polske Regering².

Dr. Hoffmann skulde »i den polske Konges Navn« aflægge Beretning til den danske Konge om Englændernes nye Sejlads til Rusland og meddele, at denne formodentlig vilde tage Overhaand, da man havde bragt i Erfaring, at der i indeværende Aar var sendt seks Skibe den Vej. Han skulde bede Kristian III overveje, om det ikke var ham og alle andre kristne Konger og Stæder magtpaaliggende at faa sat en Stopper for den nye Handelsvej, der satte Moskovitterne i Stand til at faa tilført al Slags Metal og Krigsudrustning; den Slags Tilførsler, der ellers under streng Straf var forbudt, vilde i Forbindelse med de Haandværkere, som Rusland kunde drage til sig fra andre Lande, betyde en Styrkelse for Moskovitterne, der kunde blive til stor Skade for Nabofyrsterne. Det maatte være let at regne ud, hvilket Afbræk den nye Skibsfart vilde afstedkomme i den danske Konges Indtægter af Havnene og Tolden. Det vilde imidlertid være let for Kristian III at standse Englændernes Trafik, især da han kunde gøre Regning paa Støtte hos den svenske Konge, der uden Tvivl vilde gøre, hvad han kunde i den Retning, ligesom ogsaa den polske Konge. Hvis den danske Konge var betænkelig ved at foretage sig noget over for Englænderne paa egen Haand, kunde man jo afholde en Raadslag-

¹ Sillén: Svenska handels och närings historia IV, 20.

² Tyske Kanc. Ud. Afd. (herefter citeret T. K. U. A.) Mecklenburg A II 31 b: Akter og Dokumenter vedr. det politiske Forhold til Mecklenburg 1548—1598.

ning med de andre interesserede Fyrster og Stæder for at drøfte Veje og Midler til Standsning af Skibsfarten paa Hvidehavet. Den danske Konge kunde ogsaa sikre sig Bistand af de fornemste Hansestæder, især Hamburg, Danzig og Lübeck, ved at forestille dem, at den nye Handelsvej maatte være særdeles kærkommen for Englænderne, der jo paa enhver Maade søgte at unddrage Hansestæderne deres gamle Privilegier.

Ved samme Lejlighed overgav Dr. Hoffmann den danske Regering en Beretning om den engelske Sejlads paa Rusland; heri meddeles paa Grundlag af en ung engelsk Købmands Udtalelser, sammenholdt med Oplysninger i Breve, man havde frtaget ham, om Englændernes Handelsekspeditioner og om Udbyttet deraf; dette skulde være stort; for hver 3 d, Købmændene satte ind i Handelen, fik de 10—12 d igen¹.

Ogsaa fra anden Side blev den danske Regering gjort opmærksom paa de engelske Købmænds nye Forehavende. I et Brev af 18. August 1556 fortalte Gustav Vasa paa Grundlag af Oplysninger, han havde faaet fra Kongen af Polen, om den »ny ovanlige segelation« og understregede, at den nye Handelsvej vilde blive til ubodelig Skade ikke alene for de nordiske Riger, men ogsaa for alle de østersøiske Stæder. Gustav Vasa bad derfor Kristian III forhindre Englændernes farlige Foretagender ved at lukke de kongelige Strømme ved Norge for dem, hvad han efter Gustav Vasas Mening med Føje kunde gøre; der var jo den Fare, at Russerne ad den nye Handelsvej kunde blive forsynet med Krigsfornødenheder, hvad den polske Konge havde besværet sig over².

Gustav Vasa, der ønskede at faa Handelsvejen til Rusland lagt over Sverige, Helsingfors og Wiborg, sendte i September 1556 et Gesandtskab til Dronning Maria af England for at formaa hende til at forbyde sine Undersaatter at sejle paa Handelsstogter Nord om Skandinavien; Svaret blev naturligvis et

¹ Smstds. Beretningen er trykt i W. Møllerup: Danmarks Forhold til Lifland 1346—1561, 165 flg.

² T. K. U. A. Sverige A I 2: Brevveksling mellem Kongehusene 1542—1558. — Gustaf I's Registratur XXVI, 470 flg.

Afslag; dog blev der lovet, at der ikke ad den Vej skulde blive tilført Russerne Krigsfornødenheder, et Løfte, som imidlertid ikke blev holdt¹.

Ogsaa Hansestæderne blev opskræmt ved Udsigten til, at en stor Del af deres Østersøhandel med Russerne kunde gaa over paa engelske Hænder som en Hvidehavshandel. Spørgsmaalet blev drøftet paa et Hansemøde i Lübeck i 1556, og i de følgende Aar sendte Stæderne Gang paa Gang Gesandtskaber til den engelske Regering for at faa sat en Stopper for de engelske Købmænds nye Handelsvej, men forgæves².

Den danske Regering var i Begyndelsen ikke videre foruroliget ved de indløbne Efterretninger. Da Kristian III den 7. September 1556 svarede paa Gustav Vasas Henvendelse, bad han den svenske Konge »venligen at betænke, at Sejladsen gennem de norske Strømme i de Maader at bruge sker ikke uden stor Fare; det er og kommet de engelske Skibe til mærkelig stor Besværing dér at holde deres Vinterlejer«. Ganske vist var man i den danske Regering uvidende om, med hvilken Fordel Englænderne havde benyttet den nye Handelsvej; men det var dog nødvendigt at holde Øje med Begivenhedernes Udvikling; Kristian III havde da ogsaa givet Ordre til Agtpaagivenhed og takkede Gustav Vasa for dennes »venlige og gode Advarsels«³.

Den danske Regerings Agtpaagivenhed ytrede sig paa den Maade, at den i Januar 1557 beordrede Lensmændene Evert Bild i Trondhjem og Kristoffer Valkendorf i Bergen til at undersøge, hvorledes det forholdt sig med Englændernes Sejlads gennem »den Karelstrand« til Rusland, og om det i det hele taget var muligt at bruge den nye Kaas, da man i saa Fald maatte befrygte, at de søfarende Købmænd for Fremtiden vilde drage den Vej for at handle med Russerne. Kongen udbad sig hurtigt

¹ Gustaf I's Registratur XXVI, 514 flg. — Tegel: Gustaf I's historia II, 341 flg.

² Burmeister: Beiträge z. Geschichte Europas im 16ten Jahrh., 67 og 120.

³ T. K. U. A. Sverige A I 2: Brevveksling mellem Kongehusene 1542—1558.

og klart Svar¹. Kristoffer Valkendorf svarede ret omgaaende, og en af de første Dage i April gav Regeringen den tidligere Foged paa Vardøhus Trond Iversen Ordre til at komme ned til København; han maatte jo kende Forholdene deroppe og kunne give værdifulde Oplysninger. Samtidig fik Valkendorf til Opgave at udsørge en »forstandig« Mand fra den anden Side af Vardøhus, som selv havde fisket i Karelstranden og handlet med Russerne, en Mand, der ikke blot havde hørt om Handelen, men som ogsaa kendte den af Selvsyn. Valkendorf skulde desuden sende nogle paalidelige og forstandige Folk til den russiske Købstad, hvor Englænderne handlede med Russerne, for i al Hemmelighed at opsnuse, hvad der dér gik for sig. Regeringen havde nemlig til Hensigt at hindre Englændernes Handel, da den skulde være til stor Skade for Nordmændene; men den vilde gaa til Værks med Lempe².

Her giver den danske Regering en Motivering for den Interesse, hvormed den omfattede Englændernes Ruslandsfarer. Man pegede paa Hensynet til Nordmændene. Der blev af disse drevet Tuskhandel med Lapperne — og maaske ogsaa med Karelerne og Russerne — langs den saakaldte Karelstrand, d. v. s. Stranden fra Varangerfjordens Østgrænse til Dvinas Udløb i Hvidehavet, en Levning af den gamle norske Handelsforbindelse med Nordrusland; at handle paa Nordrusland kaldtes at handle »østenhavs«, og Udgangspunktet var Vardøhus³. Efter Ordlyden af Regeringens Brev til Kristoffer Valkendorf (». . . denne Sejlads skal være de Norske til ikke ringe Skade . . .«) og i Betragtning af, hvad man ellers véd om, hvorledes Valkendorf opfattede sine Opgaver som Lensmand i Bergen, er man ikke i Tvivl om, at Regeringen har hentet sin Motivering fra Valkendorfs Svarskrivelse — der forgæves er eftersøgt — paa Ordren af 18. Januar.

Kristian III agtede at forelægge Sagen for Rigsraadet ved Herredagen i Maj 1557; derfor lod han paa Dagsordenen for

¹ Norske Rigsregistrarer I, 212 og 215.

² Smstds. I, 219 flg.

³ A. Ræstad: Kongens Stromme, 102.

Mødet optage et Punkt om den nye Sejlads. Ved denne Lejlighed kommer et nyt Synspunkt frem; thi som Motivering for, at Kongen ønskede Sagen behandlet, nævnes ganske vist paa den ene Side Hensynet til den Skade, Sejladsen kunde paaføre den norske Handel i Nordland og Bergen, men paa den anden Side peges ogsaa paa det Afbræk, Øresundstolden kunde lide i Fremtiden, hvis der blev oprettet et nyt »Kontor« i Nordrusland i Lighed med de hanseatiske og engelske Kontorer for Ruslandshandelen, der allerede fandtes i f. Eks. Riga og Narva¹. Rigsraadernes Betænkning midt i Maj viste stor Forsigtighed over for Spørgsmaalet; foreløbig stillede man Sagen i Bero til videre Overvejelse, og Raadet billigede ikke, at den skulde give Anledning til fjendtlig Optræden fra Danmarks Side².

Hermed havde Rigsraadet i Virkeligheden lagt Sagen til Side. Det fik derfor ikke videre Betydning, at Valkendorf paa bedste Maade løste den paalagte Opgave, idet han senere paa Aaret kunde sende Kristian III Kopier af en Kontrakt mellem en Bergensborger og en engelsk Købmand, ledsaget af en Beretning om, hvad Valkendorf havde faaet at vide ved at stille en Englænder en Del Spørgsmaal³. Et Resultat fik Valkendorfs Indberetning dog; Kristian III bad ham i Begyndelsen af November 1557 komme til Danmark saa hurtigt som muligt, for at han personlig kunde udtale sig om Sagen⁴. Af den detaillerede Indberetning fremgik iøvrigt bl. a., at Englænderne især solgte Vin, Klæde og forarbejdet Sølvs (»besynderlig det Sølvs, som er forgyldt«) til Russerne og til Gengæld købte Zobel og Maar, Voks og Tran af dem, og Valkendorfs engelske Hjemmelsmand havde fortalt, at de tyske Købmænd i »Stahlhof« i London havde budt den engelske Dronning £ 5000, hvis hun vilde

¹ Danske Magazin, 4. R. V, 103. — A. Ræstad: Kongens Stromme, 101.

² Danske Magazin, 4. R. V, 113.

³ »Udskrift paa hvis Handel, som den engelske Mand sagde mig om Rusland« (Norske Indlæg, 6/11 1557). Beretningen og Kopierne af Kontrakten er trykt med en Indledning af Oscar Alb. Johnsen i Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandl. 1909, Nr. 3, 1—22.

⁴ Koncepten til Brevet findes ligeledes i Norske Indlæg, 6/11 1557; trykt i Norske Rigsregistrarer I, 233.

sørge for, at den nye Sejlads blev standset, ja, de vilde oven i Købet erstatte de engelske Købmænd, hvad den hidtil havde kostet dem; men Svaret havde været et Afslag.

Herefter hørte man ikke mere til Spørgsmaalet om Englændernes nye Handelsvej før efter Kristian III's Død. Dels er der maaske kommet færre engelske Skibe den Vej de nærmest følgende Aar, dels havde Rigsraadet klart udtalt sig imod en kraftig Optræden. En saadan stemte vel heller ikke med Kristian III's egne Ønsker. Han var i sin Udenrigspolitik meget forsigtig, vilde ikke indlade sig paa en kraftig Fremfærd, hvis Konsekvenser man ikke kunde overskue; desuden var han fra 1554 plaget af Sygdom; et Udtryk for Udlandets Opfattelse af den danske Konge i hans senere Aar giver Wotton, Dean of York and Canterbury, i en Skrivelse til Sir William Cecil umiddelbart efter Kristian III's Død; han kalder ham »but a dead man while living«¹.

Erik Rosenkrantz, Valkendorfs Efterfølger som Lensmand paa Bergenhus, rejste i 1562 atter Spørgsmaalet i en Indberetning til Regeringen. Han ønskede at faa at vide, om han skulde opkræve Told af de engelske Ruslandsfarere; Frederik II svarede forsigtigt, at han ikke vidste, hvorledes man bedst kunde fordre og faa indkrævet en saadan Told, og han vilde ikke indlade sig paa noget, som maaske ikke kunde gennemføres, da han ikke vilde »vederfares nogen Skæmt«; han udbad sig Lensmandens Betænkning om, hvorledes man bedst kunde faa en Told opkrævet; Bygninger og Befæstning paa Vardøhus skulde forbedres, dog uden »formegen Pendinges Spilde«². Aaret efter, i April 1563, gjorde Erik Rosenkrantz atter opmærksom paa den engelske Sejlads; men Kongen vilde ikke foretage sig noget, før han havde haft en Samtale med Lensmanden³. Ved disse Henvendelser til den danske Regering i 1562—1563 var der saaledes i Spørgsmaalet om Englændernes Handel paa Nord-

¹ Calendar of State Papers, foreign series, 1558—1559, 27.

² Norske Rigsregistrarer I, 345 flg.

³ Smstds. I, 373.

rusland kun Tale om Hensynet til Kongens Toldindtægter; om Skaden for Nordmændenes Handel høres ikke denne Gang.

Efter at Krigen mellem Danmark og Sverige var brudt ud i Sommeren 1563, blev den danske Regering meget ængstelig ved Englændernes Handel Nord om Vardøhus; man frygtede, at Sverige ad den Vej skulde blive forsynet med Krigsfornødenheder. Den danske Regering tog derfor for første Gang Sejladsen op til Forhandling med den engelske Regering. Nu var det altsaa Hensynet til Krigen med Sverige, der motiverede den danske Indgriben.

Sidst i April 1564 bad Frederik II Dronning Elisabeth forbyde Englænderne at forsyne Sverige med Varer, og i Maj lovede hun at passe paa, at hendes Undersaatter ikke førte Krigsfornødenheder til Svenskerne; derimod kunde hun ikke forbyde dem at fortsætte »the ordinary traffic« med Sverige¹.

I Efteraaret 1564 besluttede den danske Regering at sende Dr. Albert Knoppert, Universitetets Professor i Romerret, til den engelske Regering. Han havde flere Gange været brugt som Regeringens Udsending til udenlandske Magter og havde ogsaa tidligere været i England. Nu skulde han i Følge Regeringens Instruks fremføre den danske Regerings Besværinger over forskellige Forhold. Svenske Kapere havde pralet af, at de fik Hjælp fra England, og adskillige engelske Købmænd havde i Sommerens Løb trods Dronning Elisabeths Løfte forsynet Svenskerne med Krigsfornødenheder; begge Dele stred mod den Traktat, der i 1490 var sluttet mellem Kong Hans og Henrik VII², og Frederik II agtede derfor at lukke af for Østersøhan-

¹ T. K. U. A. Kopibog »Latina« 1564—1570, ³⁰/₄ 1564. — Calendar of State Papers, foreign series, 1564—1565, 124. — T. K. U. A. England A I 1: Brevveksling mellem Kongehusene 1435—1602.

² I Traktaten af ²⁰/₁ 1490 var det nemlig bestemt, at ingen af de to Konger eller deres Undersaatter maatte yde den andens Fjender nogen-
somhelst Hjælp («Item concordatum est inter nos præmemoratos reges,
quod neuter nostrum aut subditorum nostrorum inimicis alterius auxilium
quovis modo præstabit vel favorem»; trykt i Du Mont: Corps diplomatique
du droit des gens III, 2., 244—247). Desuden hed det i Traktaten, at ved

delen. Albert Knoppert skulde desuden klage over, at Englænderne drev Fiskeri under Island uden — som paabudt i Traktaten 1490 — at søge Tilladelse dertil hvert syvende Aar og betale Afgift deraf¹.

Det tredie Punkt i Knopperts Instruktion gjaldt Englændernes Farter Nord om Norge. Den danske Regering havde med Vished erfaret, at engelske Købmænd aarlig sendte Skibe med Krigsfornødenheder op Nord paa til Grænseegnene mellem Norge, Rusland og Sverige — Halogaland eller Finmarken — og ad den Vej ved Tilførslerne afhjalp Svenskernes Mangel paa Salt, Vaaben og lignende². Dette var imidlertid Brud paa en Traktat af 1465 mellem Kristian I og Edvard IV; i den var det fastsat, at ingen Englænder, som ikke blev tvunget dertil af

det danske, norske og engelske Riges Havne eller Kyster maatte ingen Sorøvere have deres Tilflugt, uanset, af hvad Nation de var, og de maatte ikke hjælpes med Penge, Vaaben, Fetalje el. lign. af de to Kongers Under-saatter (*Item concordatum est, quod in portubus sive littoribus regnorum nostrorum Daciae, Noruegiae & Angliae nulli piratae aut alii guerras super mare facientes, cujuscumque nationis fuerint, aliquo modo receptabuntur, nec eis ibidem seu alibi in dominiis regnorum praedictorum in pecunia, armis, instrumentis bellicis, victualibus aut alia re quacumque contra subditos alterius regni aliquo pacto auxilium praestabitur nec favor, quovis quaesito colore, praebetur ad damnificandum mercatores seu alios subditos quoscumque regnorum praedictorum in personis vel in rebus, sub poena recuperandi ab ipsis auxilium seu opem facientibus & venditoribus illorum armorum & instrumentorum aut victualium seu aliarum rerum quarumcumque duplum valorum earundem & sub poena indignationis regiae majestatis*).

¹ Hele dette Punkt i Traktaten er trykt i Laursen: Traktater II (1561—1588), 618.

² »Comperisse nos etiam Anglicos mercatores quotannis nauigatione instituta in fines Muschouiticos Noruegiae regno vicinos cum omni genere mercium ad bellum etiam idonearum Sueciae ditionis littora eatenus inter Noruegiam Rhuteniamque procurrentia, Halgelandiam siue Findmarckiam nominant, nauigijs inuisere eaque via commercijs aduecturaque salis armorum rerumque similium hostium nostrorum inopiam leuare». — Instruktionen for Dr. Albert Knoppert findes i T. K. U. A. England A II 9: Akter og Dokumenter vedr. det politiske Forhold til England 1559—1583 og i T. K. U. A. Kopibog »Latina» 1564—1570, 4/11 1564; et Udtog deraf er trykt i Calendar of State Papers, foreign series, 1564—1565, 279.

Vejret, maatte drage til eller ind i disse Egne¹. Dr. Knoppert skulde sluttelig anføre, at de engelske Købmænds nye Foretagender kunde blive til den største Skade, da Russerne ad den Vej kunde blive forsynet med Vaaben, en Fare for alle kristne Riger.

Frederik II's Instruktion og Anbefalingsskrivelse for Dr. Albert Knoppert til Dronning Elisabeth er dateret den 4. November 1564, og kort efter maa den danske Udsending være draget af Sted. Den 2. Januar 1565 ankom han til London; Dagen efter fik han Foretræde for Dronningens Principal Secretary of State Sir William Cecil paa dennes Bopæl og overgav ham sin Instruks og Kreditivet². Samtidig anmodede han om, at der maatte blive fastsat Tid og Sted for et Møde — enten med Dronning Elisabeth eller nogle dertil udvalgte Raader — hvor han kunde faa Lejlighed til at forelægge de Hverv, den danske Konge havde overdraget ham. Cecil lovede at tage sig af Sagen, og Dagen efter, den 4. Januar, kom han med et Følge af Adelsmænd til Dr. Knoppert, hvem han skulde tilkendegive, at Dronningen ønskede et Møde med den danske Gesandt i Westminster den følgende Dag Kl. 2 om Eftermiddagen. Da Dr. Knoppert mødte til den fastsatte Tid, blev han af nogle Adelsmænd ført til Modtageiseslokalet³ og straks efter videre til Dronningens Sengekammer⁴. Her fremsatte han sine Ærinder i Dronningens og nogle af de fornemste engelske Raaders Nærværelse. Dronningen hørte opmærksomt paa hans Tale, og da han havde sluttet, svarede hun efter de sædvanlige Høflighedsfraser, at Spørgsmaalene var for indviklede til, at hun kunde afgive Svar med det samme; hun bad ham derfor, om han til den følgende Dag vilde udarbejde en Ekstrakt af Hoved-

¹ Hele dette Punkt i Traktaten er trykt i Laursen: Traktater II (1561—1588), 617.

² Redegørelsen for Forhandlingerne findes i en Relation fra Dr. Albert Knoppert af 18/1, 1565 (T. K. U. A. England A II 9: Akter og Dokumenter vedr. det politiske Forhold til England 1559—1583).

³ »in cameram presentiae, vt vocant«.

⁴ »statim in cubiculum priuatim ad serenissimam reginam introductus sum«.

punkterne og overgive den til hendes Rigsraader, saa Sagen blev underkastet den modne Overvejelse, den fortjente. Knoppert opfyldte Dronningens Ønske for at fremskynde Forhandlingerne¹.

Seks Dage senere blev Dr. Knoppert kaldt til Slottet, og her afgav de engelske Raader med Sir William Cecil som Ordfører Svar paa den danske Regerings Henvendelse. Man benægtede, at Sørøvere fik nogensomhelst Støtte i England, og lovede, at Bestemmelserne angaaende Fiskeriet under Island skulde blive overholdt; Dronning Elisabeth vilde paalægge sine Undersaatter ikke at føre Fetalje eller Vaaben til Sverige eller nogen anden Magt; men hvis Frederik II lukkede Adgangen til Østersøen, vilde det være Brud paa de afsluttede Traktater. Hvad endelig det Punkt angik, at den danske Regering vilde have Sejladsen Nord om Norge til Rusland forbudt for Englænderne, svarede den engelske Regering Dr. Knoppert, at der efter dens Mening ikke i de gamle Traktater var noget til Hinder for, at engelske Købmænd drev Handel med Russerne i de russiske Havne paa den anden Side af Finmarken, tilmed da det var dem forbudt under Tab af Liv og Gods at føre Krigsfornødenheder derop; ingen engelske Undersaatter havde ført Salt, Vaaben eller andre lignende Varer til Rusland eller svenske Havne; en nøjagtig Undersøgelse havde vist, at ingen Englænder havde anløbet nogen svensk Havn i de nordlige Egne, naar undtages een, der havde været tvunget dertil, idet han var blevet bortrevet af en pludselig Sygdom og i en Jolle ført ind til den svenske Kyst i Nærheden af en usejlbar Elv antagelig for at blive begravet².

¹ Det er denne Memorial, der i Uddrag er gengivet i *Calendar of State Papers, foreign series*, 1564—1565, 279.

² Om Englændernes Svar paa Punktet om Sejladsen til Nordrusland hedder det i Dr. Knopperts Relation: »... ab amplissimo regni concilio nomine serenissime reginæ responsum est, non existimare ipsius Majestatem auitis hoc foederibus aduersarij, quod Angliæ regni subditi sua mercimonia in portibus quibusdam Muscouiticis vltra Finnemarchiam cum Ruthenis exerceant, præsertim cum merces ad bellum idoneas sub poena amissionis nauium et honorum eo deferre prohiberentur, quod uero mercatores Angli

Efter Forhandlingen deltog Dr. Knoppert i et Taffel paa Slottet hos Robert Dudley, Earl of Leicester, og derefter fik han atter Adgang til Dronning Elisabeth, der meddelte, at hun havde gennemlæst den Skrivelse, Dr. Knoppert havde overrakt hende, angaaende Aarsagerne til Danmarks Krig med Sverige.

Den 17. Januar afsendt den engelske Regering en Skrivelse til Frederik II; heri gav man Hovedsummen af Svaret til den danske Udsending¹. Omtrent samtidig synes Dr. Knoppert at have forladt det engelske Hof; den 21. Februar var han i Antwerpen². Den danske Regering havde ikke faaet noget ud af Henvendelsen til Dronning Elisabeth, for saa vidt den angik den engelske Sejlads paa Nordrusland. Efter at Dr. Albert Knoppert i Juli havde afgivet sin Relation til Regeringen, svarede Frederik II den 7. September Dronning Elisabeth i en Skrivelse, hvori han fastholdt sit Standpunkt³.

Samtidig med at den danske Regering sendte Dr. Albert Knoppert til England, havde man ogsaa tænkt paa ad anden

apud serenissimum Daniae regem delati essent, quod ni eadem nauigatione ni portus quosdam regni Sueciae appellerent ac salis, armorum aliarumque huiusmodi rerum aduectura hostium penuriam contra foedera leurent, rem in rei ueritate se aliter habere. Se etenim inquisitione hac de re quam accuratissime instituta certissime deprehendere ex subditis suis ab eo tempore, quo nauigationem primum in Muscouiam instituerint, neminem ullum portum Suecicum illis in locis praeter unum idque summa necessitate compulsus ingressum esse, quod quidem ita acciderat, quod quidam ex Anglis subito morbo correptus in cimba uno aut altero comite in paruum quendam riuum per fines Muscouiticos in extremas Sueonae oras profluentem delatus eodemque tempore ibidem extinctus sit primo fidedignorum atque expertorum hominum relatu compertum esse asserebant fluuium illum propter vada, scopulos et saxa non nisi paruis scaphis nauigabilem . . .».

¹ T. K. U. A. England A I 1: Brevveksling mellem Kongehusene 1435—1602. — Calendar of State Papers, foreign series, 1564—1565, 284.

² Smstds. 303.

³ T. K. U. A. England A I 1: Brevveksling mellem Kongehusene 1435—1602; Kopibog »Latina« 1564—1570, 8/9 1565. Om Sejladsen Nord om Norge hedder det heri: »... deinde nauigatio etiam per sint s Noruagicos sine permissu nostro in Rhuteniam contra foederum verba a Serenitatis Vestrae subditis haud ita dudum suscepta atque huiuscemodi alia, quod minus plane prout foederibus consentaneum apparabat, composita essent«.

Vej at faa Sejladsen Nord om Vardø forhindret. Nytaarsdag 1565 havde Frederik II bedt Rigsraadet overveje Midlerne dertil, en Anmodning, Kongen gentog sidst i Marts og ogsaa rettede til Erik Rosenkrantz paa Bergenhus¹.

Der nævntes i disse Breve fra 1565, at ogsaa »andre« var begyndt at sejle Nord om Norge. Disse andre var Nederländerne. Frederik II havde i 1564 fundet Anledning til at klage derover til Hertuginde af Parma; men Nordrusland blev alligevel i de følgende Aar besejlet af nederlandske Skibe, saaledes som det fremgaar af en Beretning fra Slutningen af Aarhundredet². Ogsaa over for den skotske Dronning havde den danske Regering i December 1564 understreget, at Sejladsen Nord om Norge var forbudt³.

Mod Hvidehavshandelen foretog den danske Regering dog intet i de følgende Aar. Den Interesse, den havde for den i 1564—65, havde sin Rod i det rent aktuelle Forhold, at man vilde hindre, at Fjenden fik Hjælp ad den Vej. Da den ikke havde fundet Medhold i sine Argumenter hos den engelske Regering, fastholdt den vel sit Standpunkt, men vilde ikke tage en Konflikt paa Spørgsmaalet. Sagen blev stillet i Bero og drøftedes ikke, da Dr. Albert Knoppert i 1566 atter blev sendt til England⁴. Naar Danmark ikke foretog sig videre i Sagen denne Gang, skyldtes det sikkert at man nu under Krigen ikke turde risikere ved en kraftig Optræden over for England at bringe denne Magt ind i Rækken af Danmarks Fjender. Paa den anden Side synes den engelske Hvidehavshandel ikke at have været af synderlig Betydning i Slutningen af 1560'erne og Begyndelsen af 1570'erne. Den russiske Czar ønskede at faa England med i

¹ Breve af 1/1 og 21/3 1565 i Kanc. Brevb. — Norske Rigsregistrarer I, 451.

² A. Ræstad: Kongens Strømme, 105 flg. — S. Muller: Geschiedenis der Noordsche Compagnie, 24 flg. — Büsching: Magazin für die neue Hist. u. Geogr., 7. Theil, 339—346.

³ T. K. U. A. Kopibogen »Latina« 1564—1570, 24/12 1564.

⁴ Se Knopperts Instruktion i T. K. U. A. Kopibogen »Latina«, 26/1 1566 og hans Relationer i England A II 9: Akter og Dokumenter vedr. det politiske Forhold til England 1559—1583.

et Forbund mod Polen og Sverige, og da Dronning Elisabeth ikke vilde det, kønedes Forholdet mellem dem. Czaren ophævede det moskovitiske Kompagnis Privilegier i 1570 og konfiskerede Købmændenes Varer. Først i 1573 lykkedes det den engelske Diplomat Anthony Jenkinson nogenlunde at faa det gode Forhold genoprettet¹.

Enkelte Vidnesbyrd om, at den danske Regering ikke havde glemt Hvidehavshandelen, er der dog efter Syvaarskrigen. I Juli 1571 klagede Frederik II til Dronning Elisabeth over, at hendes Undersaatter trodsede hans Forbud imod Handelen². Omtrent samtidig beklagede Bergens og Trondhjems Købmænd sig til Regeringen over, at Englænderne gik dem i Næringen ved at drive Handel i Finmarken og ved Fiskeri under Vardø; Nederlændere, bl. a. fra Antwerpen, tillod sig ligeledes at drive Handel deroppe uden at erlægge Toldafgifter. Regeringen udbad sig straks i November nærmere Besked herom fra Lensmanden Mads Skeel paa Vardøhus og anbefalede ham at passe paa, at der ikke af de fremmede blev gjort Indgreb i Kongens og hans Undersaatters Rettigheder³.

Klagernes Tal blev imidlertid forøget, og i April 1572 fik Lensmanden Besked herom. Regeringen fremhævede, at mange, som normalt sejlede gennem Sundet og dér betalte Øresundstold, nu sejlede Norden om til Rusland og snød sig fra Tolden; kunde han faa fat paa dem og paa de fremmede, der handlede og fiskede oppe ved Vardø uden at betale de tilbørlige Afgifter, skulde han lade Folkene arrestere og Skibene beslaglægge⁴.

Aaret efter meddelte Czar Iwan Wassilievitsch Dronning Elisabeth, at den danske Konge gjorde Fordring paa visse Byer paa den russiske Kyst og havde befalet de engelske Købmænd at ansøge Danmark om Privilegier paa Handelen paa disse Byer; Czaren forklarede, at disse Stæder tilhørte ham ved

¹ Martens: *La Russie et l'Angleterre au début de leurs relations réciproques* (i *Revue d'histoire diplomatique* V, 114—122).

² *Calendar of State Papers, foreign series*, 1569—1571, 490.

³ *Norske Rigsregistranter* I, 702 flg.

⁴ *Smstds.* II, 13.

Arv, og bad Dronning Elisabeth befale sine Undersaatter at gaa i Søen med armerede Skibe, saa de kunde gøre Modstand mod de danske Kapere — de kaldes den danske Konges Fribyttere —; selv vilde han sende Orlogsskibe til Hjælp¹.

I Februar 1576 modtog den danske Regering en Indberetning om Englændernes og især Nederlændernes Handel paa Nordrusland. Hvem Afsenderen er, har ikke kunnet konstateres; men han har i alt Fald opholdt sig i Vesttyskland eller snarere Nederlandene². Han fortalte, at der aarlig drog 20—30 Skibe Nord om Norge med Salt, Sild, Klæde, Silketøj, Messing, Kobber m. v., medens de til Gengæld fra disse nordlige Egne hjemførte Varer som Hør, Voks, Talg, Læder, Elsdyrhuder, Zobel, Maar, Graaværk m. v. I det kommende Aar skulde der to Bojerter fra Holland derop og ligeledes fire Skibe fra Bergen (op Zoom?). Han bad Kongen betænke, i hvor høj Grad denne Koffardifart maatte skade Øresundstolden, ligesom den vilde være til Fordærv for alle Byerne ved Østersøkysten³.

Naar Englændernes og Nederlændernes Trafik ad den nordlige Handelsvej paa dette Tidspunkt var blevet livligere end i de foregaaende Aar, skyldtes det utvivlsomt de ufredelige Forhold mellem Danmark og Rusland, der fra dansk Side medførte et Forbud mod Handel paa Narva, som ellers var Stapelplads for Handelen paa Rusland gennem Østersøen.

Indberetningen af Februar 1576 synes direkte at have foranlediget, at Frederik II i Begyndelsen af Marts sendte Dronningen en indtrængende Opfordring til at befale de engelske

¹ Calendar of State Papers, foreign series, 1572—1574, 386; i den engelske Gengivelse heri bruges Udtrykket »the King of Denmark's pirates«.

² Beretningen, der findes i T. K. U. A. England A I 1: Brevveksling mellem Kongehusene 1435—1602, bærer en ukæselig Underskrift og er udateret; men en Paategning af Caspar Paselick oplyser, at den er kommet Tyske Kancelli i Hænde i Februar 1576.

³ »Was solche Segelation dem Zoll im Sunde für Schaden pringen wirdt, gib E. G. ich zu bedenckhen«. . . »so ist der Zoll im Sundt sambt allen Stedten, so an der Ostsehe ligen, verdorben, dan es werden alle andere Natzionen hin nachfolgen vnd die ney Segelation pesuechen«.

Købmænd at rette sig efter de gamle Traktaters Bestemmelser angaaende Sejladsen til de nordlige Egne og Fiskeriet under Island. Atter henviste man fra den danske Regerings Side til Traktaten af 1465, der udtrykkelig forbød Englænderne at sejle til Island, Halogaland eller Finmarken uden særlig Tilladelse fra den norske Konge, undtagen hvis de af Uvejr blev tvunget dertil; Tilladelsen til at fiske under Island skulde i Følge Traktaterne fornyes hvert syvende Aar. Sejladsen Nord om Norge stred efter Kongens Mening ligeledes mod de gamle Traktater, og det understregedes, at den betød en Formindskelse af Kongens Indtægter af Øresundstolden, især nu, da saa mange benyttede den Handelsvej, drevet dertil af Udsigten til større Gevinst, ja, der var ligefrem dannet særlige Handelskompagnier med Nordruslandshandelen for Øje¹.

I Slutningen af Juni svarede Dronning Elisabeth den danske Regering². Fra den Dag, hun havde faaet dens Skrivelse, havde der efter hendes Befaling været anstillet omhyggelige Undersøgelser i hendes Arkiv, da hun ønskede at give et fyldestgørende Svar; det havde imidlertid ikke været muligt at finde nogen Traktat fra 1465 mellem Edvard IV og Kristian I³. Derimod

¹ Brevet af 5/3 1576 findes i T. K. U. A. England A I 1: Brevveksling mellem Kongehusene 1435—1602. Om Nordruslandshandelen hedder det: »... Eam nunc nauigationem ab hominibus Anglis in primis susceptam ab ipsis & alijs lucri dulcedine illectis tam frequenter iam vsurpatj intelligimus, vt non tantum naues & merces suas magno pretio & numero eo mittant, verumetiam societates peculiare instituant, quæ ob Moschouitarum mercimonia venerandæ & foelices esse & haberi uelint. Quæ certe res cum ob attenuationem antiquorum vectigalium nostrorum magna cum iniuria & damno nostro & regni nostri Danicæ coniuncta & a memorata antiquorum foederum sententia alienissima sit».

² Brev af 27/6 1576 i T. K. U. A. England A I 1: Brevveksling mellem Kongehusene 1435—1602.

³ »Pro quarum rerum fide, vt plenius Serenitati Vestra responderemus, est ex eo die iussu nostro ad hoc vsque tempus magna cum diligentia quamuis dissimili cum fructu laboratum in monumentis & scriptis antiquis voluendis simul & euoluendis in archiuis nostris ... Quod vero tanto cum studio quæsiuimus, non inuenimus, de foedere aliquo huiuscemodi cum Eduardo quarto proauo nostro inito ac sancito nulla mentio».

havde man fundet Traktaten fra 1490 mellem Henrik VII og Kong Hans, hvori der ganske rigtigt taltes om Englændernes Pligt til hvert syvende Aar at søge Tilladelse angaaende Fiskeriet under Island, men ikke et Ord om Sejladsen paa Nordrusland¹. Hun foreslog derfor et Møde mellem Udsendinge fra begge Lande for at faa Sagen drøftet.

Frederik II svarede i November, at han havde det bestemte Haab, at den engelske Regering kunde finde Traktaten af 1465 i sine Arkiver; dens Forslag om en Forhandling mellem Kommissærer fra begge Sider billigede han; det var forøvrigt i Forvejen blevet fremsat af den engelske Udsending John Foxall. Den danske Konge foreslog, at Mødet blev afholdt i Maj 1577 i Bremen eller Emden, men ønskede, at den engelske Regering indtil da vilde forbyde sine Undersaatter at sejle til Nordrusland². Dronning Elisabeth foreslog derefter i Januar 1577 Emden som Mødestedet og den 15. Maj som Datoen, hvor Kommissærerne skulde mødes; men hun bad Frederik II indtil Mødet tillade hendes Undersaatters Sejlads, da et Forbud vilde skade dem meget³. Den danske Regering gik da ind paa dette, men ønskede ikke Mødet begyndt før den 25. Juli, hvad Dronning Elisabeth samtykkede i⁴.

I sine Skrivelser havde den danske Regering for det første fastholdt, at den engelske Sejlads stred mod de gamle Traktater, og for det andet fremhævet, at den betød et stort Afbræk i den danske Konges Toldrettigheder. Instruksen for de danske Kommissærer gik i samme Retning⁵. Da Dronning Elisabeth

¹ «... de altero vero capite, quod est de nauigatione non vsurpanda vltra et præter Noruegiam, verbum nullum».

² Brev af 4/11 1576 i T. K. U. A. England A I 1: Brevveksling mellem Kongehusene 1435—1602.

³ Brev af 11/1 1577. Smstds.

⁴ Breve af 1/3 og 11/4 1577. Smstds.

⁵ Instruksen, der er dateret Vordingborg Slot, den 23. Juni 1577, foreligger ikke i Original; men en Afskrift, der bærer Paategningen: «Das versiegelt Original dieser Instruction hatt Jorgen Rosenkrantz zu sich genommen vnd behalten, das es also in die Cantzeley nicht widerkommen». T. K. U. A. England A II 9: Akter og Dokumenter vedr. det politiske Forhold til England 1559—1583.

ikke havde kunnet finde Traktaten af 1465 eller andre Bestemmelser, der forbød Sejladsen forbi Norge, fik de danske Kommissærer de originale Traktater af 1432 (mellem Erik af Pommern og Henrik VI) og 1465 med, tillige med Uddrag af de senere Traktaters Bestemmelser angaaende dette Spørgsmaal¹ og Fiskeriet under Island, samt Kopier af alle Skrivelser, vekslede mellem den engelske og den danske Regering om den »usædvanlige Sejlads og Virksomhed paa den anden Side af Vort Rige Norge«². Paa Grundlag af dette Materiale skulde Kommissærerne have deres Opmærksomhed henvendt paa, at Kongens Toldrettigheder i Øresund ikke led noget Afbræk for Fremtiden ved Englændernes Sejlads, og at den Skade blev afhjulpet, som Sejladsen paa mange Maader havde vist sig at forvolde Kongens Undersaatter³; med dette sidste tænkes vel paa Nordmændenes Handel i Finmarken. Kommissærerne skulde understrege, at selvom den danske Regering i 1564—65 havde søgt Sejladsen forhindret med den da givne Motivering, at Svenskerne ad den Vej blev forsynet med Krigsfornødenheder, saa var dog den Motivering, der nu gaves — Hensynet til Kongens Toldrettigheder og Højhedsretten over Farvandene ved Norge — langt mere betydningsfuld⁴. Spørgsmaalet om Sejladsen og Handelen paa den anden Side af Norge havde altid været inddraget ved alle tidligere Traktater, Fredsslutninger og Forbundsakter, og Kongen agtede at lade de kongelige Højheds-, Told- og andre

¹ Traktatbestemmelserne er trykt i Laursen: Traktater II (1561—1588), 616—19.

² »... vngewöhnlichen Siegelation vnd Handtierung hinter vnserm Reich Norwegen ...«.

³ »... das ihre vnd des Reichs Dennemareken Zollengerechtigkeit in der alten ördenlichen Zollstett, dem Oresundt, durch solche der Eng-lischen vngewöhnliche Siegelation vnd Handtierung nicht verkürtzt werden mochte, alss das sie darduch der Vnderthanen Beschedigung, so darbey auch vielfaltig vermerekt, verhueten wollen«.

⁴ »... so ist doch die obangedeutte andre Vrsache, nemblich das vnser vnd des Reichs Dennemareken vralte Hoheitt vnd Zolngerechtigkeit durch die vmbschwefliche Siegelation vnd Kaufmanschaft vmb vnd hinter vnserm Reiche Norwegen nicht geschmelert werden sollen, mehr realis vnd dringlicher«.

Rettigheder gaa ubeskaaret i Arv til sine Efterfølgere¹. Kommissærerne skulde virke for, at Sejladsen fuldstændig afskaffedes; var Englænderne føjelige, vilde den danske Konge ikke blot tillade dem at fiske under Island — naar de vel at bemærke paa tilbørlig Vis ansøgte ham derom — men ogsaa begunstige dem fremfor alle andre, naar de paa redelig Vis brugte deres Næring gennem Kongens Strømme og Toldsteder². Kommissærerne fik Fuldmagt til — under Forbehold af Kongens Ratifikation — at slutte »en Afsked« med Englænderne om Spørgsmaalet; men de skulde gøre opmærksom paa, at Frederik II ganske vist paa Dronning Elisabeths Anmodning havde »indulgirt« de engelske Købmænds Hvidehavssejlads i indeværende Sommer, men at det ikke vilde ske oftere; for Fremtiden vilde Overtræderne af Traktaternes Bestemmelser blive underkastet den fastsatte Straf paa Liv og Gods, »andre ein Abschew«.

I en Memorial, som Kommissærerne kort efter modtog som et Supplement til Instruksen, paalagdes det dem desuden at fremføre, at Englændernes Fiskeri under Vardø fremkaldte Strid med Russerne, der understod sig i at anmasse sig Told af de saaledes paa Kongens Grund fangede Fisk; derved opstod der Fare for, at Russerne mere og mere skulde usurpere sig Herredømme over Dele af Kongens Besiddelser oppe i Finmarken; af denne Grund skulde Englænderne for Fremtiden indstille deres Fiskeri deroppe³.

¹ »... derselben Hoheit, Zollen vnd andere Gerechtigkeit, alss biss an vns wol hergebracht, vnuerkürtzt zuerhalten vnd, vermittelst gottlicher Genaden, auch an die Nachkommen zubringen«.

² »... sondern auch sonst derselben seefarende Vnderthanen vnd Kaufleute, wan sie ihrer redlichen Nahrung durch vnsere Ströme vnd Zollstetten ordentlich gebrauchen, neben vnd vor anderen in gnädigstem Beuel zuhaben vnd mit allem Gутten zubefurdern«.

³ Memorialen af 28/6 1577 findes i Afskrift i samme Læg som Afskriften af Instruktionen (T. K. U. A. England A II 9: Akter og Dokumenter vedr. det politiske Forhold til England 1559—1583) og kaldes »Memorial, alss der Her Cantzler bey der Abfertigung zu Kopenhagen Jacob Höyer an die Rhete mitgeben, neben den Hendeln, alss in vorgedachter Instruction erwehntt, mit zугedencken«.

Udset til at forhandle med Englænderne blev: Jørgen Rosenkrantz til Rosenholm, Rigsraad, Henrik Rantzau til Breitenburg, Rigsraad og Statholder i Holsten, Jacob Ulfeldt til Kogsbølle, Rigsraad, og Dr. Joachim Hinck, Domdekan i Bremen.

Fra engelsk Side mødte Dr. John Rogers og som særlig sagkyndig i Ruslandshandelen Anthony Jenkinson. I deres Instruktion havde deres Regering paalagt dem, at de ved Konferencens Aabning skulde udtale, at Dronning Elisabeth ikke havde kunnet undslaa sig for at sende Repræsentanter til det Møde, som oprindeligt var foreslaaet af Frederik II gennem hendes »servant« John Foxall. Paa Mødet skulde de fremføre saavel juridiske som praktisk-økonomiske Grunde til, at Sejladsen paa Nordrusland maatte fortsættes; i den første Henseende skulde de forinden informeres af Dr. Valentine Dale og af »Judge of Admiralty«, og Købmændene kunde fortælle dem, hvor nødvendig Sejladsen var for England og Englænderne. Naar den engelske Regering havde tilladt Handelsforbindelsen med Rusland den Vej, skyldtes det, at den ikke havde fundet noget til Hinder derfor i de ældre Traktater; desuden var det nu »a trade of long continuance, used in the reign of our brother King Edward VI and our sister Queen Mary«, og Dronning Elisabeth haabede derfor, at hendes Kommissærer kunde udvirke Frederik II's Tilladelse til dens Fortsættelse. Endelig skulde de klage over de senere Aars Toldforhøjelser i Danmark, og hvis der fra dansk Side skulde blive ytret Ønske om at »enter into a further bond of amity with us«, skulde de bede Danskerne affatte nogle Punkter desangaaende, som de kunde forelægge Dronning Elisabeth¹.

De danske Kommissærer ankom til Emden paa det fastsatte Tidspunkt, St. Jakobs Aften den 24. Juli. De havde naturligvis ventet at træffe de engelske Kommissærer, men blev skuffet. Hos forskellige Købmænd bragte Danskerne dog i Er-

¹ Calendar of State Papers, foreign series, 1577—1578, 18 flg., Nr. 28 og 29; Instruktionen er dateret 20. 7. 1577. — De engelske Kommissærers Kreditiv af 16. 7. 1577 i T. K. U. A. England A II 9: Akter og Dokumenter vedr. det politiske Forhold til England 1559—1583.

faring, at Englænderne var i Zeeland og havde været hos Prinsen af Oranien; derfor ansaa Danskerne det for rimeligt at vente i nogle Dage paa Englænderne, hvilket de meddelte Frederik II i en Relation af 26. Juli¹.

Imidlertid trak det ud med Englændernes Tilsynekomst, og da de danske Kommissærer havde ventet i en Ugestid, mente de, at »lenger Aufwarten bey solcher Vngewissheitt, E. Kon. May. Reputation halben, vns nicht vnbillich solte bedencklich sein«. Derfor besluttede de den 1. August at begive sig paa Hjemrejsen til Danmark samme Dag. De forlod Emden, men efterlod sig hos den østfrisiske Kansler og Drost Besked om, at de ønskede at faa Meddelelse, hvis Englænderne i Løbet af en eller to Dage skulde indtræffe; et hurtigt Sendebud vilde sagtens kunne naa dem, da de vilde »ihre Reise dermassen anstellen, das sie zuerreichien weren«. Den 6. August naaede de til Henrik Rantzau's Slot Wandsbeck ved Hamburg².

De engelske Kommissærer hørte i Groningen, at de danske Udsendinge var afrejst fra Emden i Retning af Hamburg; de satte deres Rejsetempo op og naaede efter en anstrengende Tur Dag og Nat til Hamburg den 8. August Kl. 4 om Morgen. Paa Vejen dertil var de i Klosteret Osterholz truffet paa den ene af de danske Kommissærer, Dr. Joachim Hinck, den 6. August ved Middagstid; han havde straks skrevet til sine Kolleger paa Wandsbeck om Englændernes Komme; de havde over for ham undskyldt deres Forsinkelse med, at de var blevet opholdt af Fribyttere, saaledes at det havde været dem umuligt at møde i Emden til den fastsatte Tid; de havde været meget udmattede af Rejsen og havde bedt ham om Tilladelse til at sende en Skriver til de øvrige danske Kommissærer endnu samme Aften

¹ Relationen findes i T. K. U. A. England A II 9: Akter og Dokumenter vedr. det politiske Forhold til England 1559—1583.

² De danske Kommissærers Relation til Frederik II af 10/8 1577 og en »Prothocoll der mit den englischen Commissarien gen Embden angesätzten vnd hernacher bey Hamburg gepflogenen Handlung. Anno 1577 mense Augusto«, begge i T. K. U. A. England A II 9: Akter og Dokumenter vedr. det politiske Forhold til England 1559—1583.

for at anmode Danskerne om at afvente Englændernes Komme, idet de vilde begive sig videre til Hamburg; Dr. Hinck vilde selv senere begive sig til sine Kolleger paa Wandsbeck¹.

Da man paa Wandsbeck modtog Englændernes Sendebud, gav man ham den 7. August en Skrivelse med tilbage, hvori Danskerne lovede at afvente de engelske Kommissærers Ankomst til Hamburg². Straks efter at Englænderne var indtruffet i Hamburg den 8. August om Morgenen, sendte de en Sekretær til Wandsbeck for at melde deres Ankomst, og i den engelske Rapport hedder det, at de danske Kommissærer blev meget glade over denne Efterretning, da de havde staaet rede til over Lübeck at tiltræde Hjemrejsen til Danmark³. Da Dr. Hinck endnu ikke var indtruffet paa Wandsbeck, kunde der ikke aftales noget om Tid og Sted for Forhandlingerne; men Danskerne lovede, at de næste Morgen skulde sende deres Sekretær til Hamburg for at høre Englændernes Ønsker i denne Henseende. Den 9. August kom endelig Dr. Hinck til Wandsbeck, og henad Aften sendte Danskerne da deres Sekretær til Hamburg. Han udtalte Ønsket om, at Forhandlingerne ikke blev ført i selve Hamburg, da Luften i Byen var noget forurenset af »Pestens Gift«; i den engelske Rapport hedder det endvidere, at Hamburgerne efter Danskernes Udsagn var i Kongens Mishag⁴; i den danske »Prothocoll« anføres ikke denne Motivering. I Stedet foreslog man fra dansk Side som Mødested St. Jørgens Kapel, der laa lige uden for Staden, fordi der her var passende

¹ Dr. Hincks Skrivelse til de øvrige danske Kommissærer af 6/8 1577, der i Folge en Paaskrift er naaet til Wandsbeck Dagen efter, foreligger i Original, men er desuden refereret i den i Note 2, S. 577 nævnte Relation af 10/8 1577 og den sammesteds nævnte »Prothocoll«, alle i T. K. U. A. England A II 9: Akter og Dokumenter vedr. det politiske Forhold til England 1559—1583.

² De danske Kommissærers Skrivelse af 7/8 1577 til Englænderne findes i Afskrift i den i Note 2, S. 577 nævnte »Prothocoll«.

³ Calendar of State Papers, foreign series, 1577—1578, 126.

⁴ »On Aug. 9 their secretary came with a request that the conference might not be held at Hamburg, first because the Hamburgers were in the King's displeasure, and secondly, because sickness reigned sore in the city«.

Lokaler; hvis dette maatte passe Englænderne — de kunde jo lade en Tjener besigtige Stedet — var Danskerne rede til at begynde Forhandlingerne dér næste Morgen Kl. 8. Hertil svarede de engelske Kommissærer, at da Stedet laa inden for Hamburgs Jurisdiktion, og de ikke havde nogen Introduktionsskrivelse til Stadens Myndigheder, fordi de var kommet hertil af uformodede Aarsager, maatte man først indhente Stadens Samtykke. Danskerne erklærede, at dette var unødvendigt, da den danske Konge var Stadens Herre i sin Egenkab af Hertug af Holsten. Englænderne stod imidlertid fast paa deres Opfattelse; men man kom uden om det prekære Spørgsmaal ved, at Hamburgs Borgmester Hermann Wettke paa Englændernes Anmodning foreslog de to Parter at forhandle i St. Jorgens Kapel¹.

Kl. 8 om Morgenen den 10. August mødtes Kommissærerne da paa det aftalte Sted. De sædvanlige Høflighedsbeviser med Forespørgsler og Ønsker om Sundhed, Held og Lykke for begge Landes Majestæter blev udvekslet, og Englænderne undskyldte endnu en Gang deres Udeblivelse i Emden. Fra begge Sider udtalte man, at man vilde forhandle uden Omsvøb, og fra dansk Side udtrykte man Frederik II's Beredvillighed til at bevare det gode Forhold til England. Derefter udvekslede man Kreditiver og enedes om, at Forhandlingerne drejede sig om to Punkter: Sejladsen Nord om Norge til Rusland og Islands-fiskeriet.

Englænderne indledede med at fremhæve, at i Følge en gammel Parlamentsbeslutning ansaas Traktatbrud i England for Højforræderi², og der var udnævnt en særlig Embedsmand, en foederum conservator, til at passe paa, at Englænderne ikke

¹ Om samtlige disse forberedende Forhandlinger se saavel den i Note 2, S. 577 nævnte Relation af 10/8 1577, den sammesteds nævnte »Prothocoll« og de engelske Kommissærers Rapport til deres Regering (trykt i Calendar of State Papers, foreign series, 1577—1578, 126—130).

² Rapportens Affatter tilføjer: »I knew right well the penalty to be mitigated, but I told them not thereof«! (Calendar of State Papers, foreign series, 1577—1578, 127).

forbrød sig mod Traktatbestemmelser. De danske Kommissærer trak sig derefter tilbage for at forhandle indbyrdes og kom igen med Dr. Hinck som Ordfører. Han omtalte, at Dronning Elisabeth jo ikke havde kunnet finde Traktaten af 1465 i sit Arkiv; han overrakte derfor de engelske Kommissærer en Kopi af den og fortalte, at man havde medbragt selve Originalen. Med stor Omstændelighed og dyb Reverens tog han Dokumentet frem fra dets Gemme, kyssede først sin egen Haand, derefter Traktatens Segl, som han tillod Englænderne at se, idet han dog stadig beholdt Dokumentet i Haanden. Paa samme Vis overrakte han Kopierne og fremviste Originalerne af Traktaterne af 1432 og 1449, og han sluttede med at sige, at han ønskede at forhandle paa Tysk¹.

Englænderne bad om at faa de tre Afskrifter sammenlignet med Originalerne, da de jo var af største Betydning for hele Sagen. Danskerne indvilligede, og Dr. Hinck begyndte en hastig og jasket Oplæsning² af 1432-Traktaten, som man heller ikke havde kunnet finde i de engelske Arkiver; derefter fortsatte han med 1449-Traktaten, som Englænderne godt kendte i Forvejen, uden at de dog lod sig mærke dermed³. Da Dr. Hinck tog fat paa Oplæsningen af 1465-Traktaten, hvorpaa Danmark især grundede sit Forbud mod Hvidehavssejladsen, klagede han over sine Briller og daarlige Øjne, og han læste med stor Hast, da han naaede til Traktatens 3. Artikel⁴. Da Dr. Hinck havde endt Oplæsningen, som de to Englændere havde lyttet til med stor Opmærksomhed, fremsatte han den danske Regerings Krav om Hvidehavssejladsens Ophør af tre Grunde. For det første var Sejladsen efter dansk Opfattelse ulovlig i Henhold til de gamle Traktater og altsaa et Indgreb i den danske Konges

¹ "... concluding his speech with *»agemus vobiscum Germanice«*. (Smstds., 128).

² "In reading he used great celerity and for examining great slackness ...". (Smstds., 128).

³ "... he began to read the other of 1449, Henry VI and Christiern King of Denmark being *confoederatores*; which I had certified under the broad seal, but certified them not thereof". (Smstds.)

⁴ Trykt i Laursen: Traktater II (1561—1588), 617.

Højhedsrettigheder; for det andet formindskede den nye Skibsfart Kongens Toldindtægter, idet de Varer, som tidligere gik gennem Øresund og dér blev fortoldet, nu ufortoldet gik Nord om Norge. Endelig frembød Sejladsen en stor Fare; hvis Tarterne sejrede over Russerne, kunde man ikke vide, hvad de kunde finde paa til Søs, naar Englænderne selv havde vist dem Vejen; det kunde let blive farligt for England selv; men bortset herfra var det ogsaa farligt, at »nordlige« Folkeslag i de sidste Aar var blevet forsynet med Artilleri og Ammunition af engelske og svenske Købmænd¹. Endelig forlangte Danskerne, at Traktatbestemmelserne om Islandsfiskeriet skulde overholdes og Fiskeriet under Finmarken ophøre.

Da Dr. Hinck havde endt sin Tale, rejste Dr. Rogers og Anthony Jenkinson sig og trak sig tilbage for at forhandle indbyrdes. Da de vendte tilbage, medbragte de Frederik II's Brev til Dronning Elisabeth af 5. Marts 1576; deres Ordfører gjorde opmærksom paa, at en af de hyppigste Aarsager til Misforstaaelse og Strid var Tvetydighed i Udtryk, og medens der i den Traktatbestemmelse, Dr. Hinck lige havde læst — den 3. Artikel i 1465-Traktaten — havde staaet Udtrykkene »ultra« og »præter Halgelandiam«, havde Kongen i sin Skrivelse citeret Bestemmelsen med Udtrykket »ad Halgelandiam«; det var den engelske Ordførers Erfaring, at to Ord aldrig kunde have nøjagtig samme Betydning²; han maatte derfor anmode om Til ladelse til at undersøge Originalerne; Kopierne havde han jo. Der var ved hans Afrejse blevet fundet nogle søndrede Traktater, som ikke tidligere havde kunnet findes; de var blevet overleverede til ham; men han forsikrede, at han ikke havde faaet dem gennemlæst; fandtes der i dem noget, som kunde tjene til Sandhedens Befordring, skulde han ikke holde det hemme-

¹ Den i Note 2, S. 577 omtalte Relation af 10/8 1577.

² og han tilføjer, at han aldrig har læst denne Regel hos nogen Forfatter, »but having reduced our laws to order and having of the same gathered four books de Verborum quae ad jus civile pertinent significatione I find my maxim to be most true«. (Calendar of State Papers, foreign series, 1577—1578, 129).

ligt for Danskerne. Disse raadslog derpaa og gav saa deres Tilladelse til, at Englænderne maatte foretage en Sammenligning mellem Kopier og Originaler og eventuelt bøde paa den Fejl, Skriveren kunde have begaaet i Afskriften. Ved Sammenligningen viste det sig, at Udtrykkene »præter« og »ultra« ikke fandtes i Traktaten, hvor kun Præpositionen »ad« var anvendt, lige som ogsaa i de danske Kommissærers Kreditiv. Englænderne udbad sig nu Betænkningstid til den følgende Mandag, den 12. August; Mødet, der havde varet fra Kl. 8 om Morgen til Kl. 2 om Eftermiddagen, blev hævet, og Parterne drog hver til sit, Englænderne til Hamburg og Danskerne til Wandsbeck¹.

Da de danske Kommissærer atter mødtes med de engelske den 12. August, fremlagde disse sidste tre Vidisser med liggende Kopier af senere Traktater, der var i Modstrid med den af Danskerne anførte Traktat af 1465, og de fremhævede, at endnu flere senere Traktater forelaa. Danskerne modtog Traktaterne, sammenlignede dem og trak sig saa tilbage for at raadslaa. Da de vendte tilbage, udtalte Dr. Hinck, at de forelagte Aktstykker var Vaabenstilstande; men den engelske Ordfører imødegik ham ved at paapege, at de i Følge deres hele Natur var Traktater. Paa Dr. Hincks Forespørgsel om, hvad Englændernes Hverv egentlig gik ud paa, svarede disse, at de blot skulde sørge for, at deres Dronnings Ære ikke blev krænkede ved noget Traktatbrud eller blot Skygge deraf. Af denne Grund ønskede de, at Forhandlingerne blev ført skriftligt; desuden gik de ind for den Statsretsopfattelse, at de af en Konge sluttede Traktater ikke kunde binde hans Efterfølgere. Danskernes Fortolkning af Traktatbestemmelserne derhen, at de forbød Englændernes Sejlads, stred mod al Natur- og Folkeret, i Følge hvilken al Sejlads paa det aabne Hav var fri for alle. Heller ikke kunde der af Traktatbestemmelserne — naar man holdt sig til disses Ordlyd og sin sunde Forstand — udpines (»nicht erzwungen werden«) noget Forbud mod, at Englænderne sejlede

¹ Redegørelse for Forhandlingerne den 10. August 1577 findes i den i Note 2, S. 577 nævnte Relation og i den i Note 1, S. 579 omtalte engelske Rapport.

forbi Norge til Rusland; der stod kun, at de ikke maatte sejle til Norge, Island, Halogaland og Finmarken; det maatte enhver, der kunde Latin og blot havde studeret Grammatikken, indrømme¹; det vilde svare til, at man ikke ad tilladte og offentlige Veje maatte passere sin Nabos Hus. Englænderne foreslog derfor, at man forlod dette Forhandlingspunkt om den anfægtede Skibsfart.

Atter raadslog Danskerne, og derefter svarede Dr. Hinck, at de havde forstaaet, at de gamle Traktater efter engelsk Opfattelse ikke var bindende for Dronning Elisabeth, og de undrede sig derfor over, at man havde besværet Frederik II med Omkostninger og Sendebud i denne Sag, der netop angik de gamle Traktater. Efter deres Opfattelse var Traktater bindende for Efterfølgerne i Arveriger som f. Eks. England, Frankrig og Spanien, derimod ikke i Valgriger. At senere Traktater ophævede ældre, var heller ikke rigtigt; de supplerede dem, hvis andet ikke udtrykkeligt var sagt. Danskerne vilde ikke bestride, at Skibsfarten paa det aabne Hav i Henhold til al Natur- og Folkeret skulde være fri for enhver²; men denne Frihed kunde indskrænkes og inddrages ved Traktater, Sædvane og andre Midler; man kunde finde Analogier i Portugals og Spaniens Forbud mod Sejlads om Kap det gode Haab, til Florida eller Peru. Spørgsmaalet om den pinlige Forveksling af Præpositionerne gik de danske Kommissærer noget let henover³. Derimod fremhævede de, at Englændernes Vaabentilførsler til Folkene i de nordlige Egne ved Rusland frembød en alvorlig Fare for de kristne Nabostater.

Hertil svarede Englænderne straks, at ingen Englænder

¹ »... welchs ihnen auch alle, die Latein verstunden vnd nhur die Grammaticam studiret hetten, gestehen wurden . . .« (En Protokol fra Forhandlingerne, der begynder med ¹²/₈ 1577, men ikke bærer nogen Betegnelse, findes i T. K. U. A. England A II 9: Akter og Dokumenter vedr. det politiske Forhold til England 1559—1588).

² »Das die Schiffahrten, vermuge der naturlichen vnd aller Volcker Rechte, auf der wilden See einem jedern solten frey sein, solchs wolten wir nicht streitten . . .« (den i ovenstaaende Note nævnte Protokol).

³ »... haben wir ettwas dissimulanter furvbergangen«

førte forbudte Varer Nord om Norge; var der foregaaet Vaaben-transporter, var det nok gennem Østersøen. Hvad de havde sagt om Traktaters Forpligten af de paagældendes Efterkommere, skulde ikke forstaas saaledes, at Dronning Elisabeth ikke vilde overholde de afsluttede Traktater mellem Danmark og England; der fandtes ingen, der holdt Traktater mere i Agt end hun. Men de mente, der var Grund til at spørge, om den danske Konge virkelig satte sine Toldindtægter højere end Naboers Venskab, siden de danske Kommissærer truede med at afbryde Forhandlingerne, hvis Englænderne stod fast paa deres Standpunkt.

Danskerne havde henstillet til de engelske Kommissærer at opgive Hvidehavssejladsen mod, at Danmark gjorde Indrømmelser med Hensyn til Fiskeriet under Island, som Englænderne i Virkeligheden havde forbrudt. Nu meddelte de Englænderne, at de havde bestemte Instrukser fra deres Regering, der var i Vejen for videre Forhandling, naar Englænderne stod stejlt paa deres Standpunkt. De var trætte af denne Sammenkomst, der allerede havde taget en halv Snes Dage af deres Tid, men vilde dog høre paa, hvad de engelske Kommissærer maatte ønske at fremføre den følgende Dag. Danskernes efterhaanden noget skarpe Form faar sin Forklaring i de engelske Kommissærers Rapport; i Følge denne havde Dr. Hinck afbrudt Forhandlingerne med Henvisning til, at hans Instruktion ikke tillod ham at indlade sig paa den teoretiske juridiske Diskussion, Englænderne ønskede; disse fandt Doktorsens Svar baade uintelligent og næsvist, og idet de henvendte sig til de øvrige danske Kommissærer, fastholdt de indtrængende Spørgsmaalet; Rantzau og Rosenkrantz var blevet halvvejs fornærmede over Doktorsens Optræden og trak sig tilbage for at forhandle indbyrdes, men svarede derpaa Englænderne, at det var Kongens Mening, at Striden skulde afgøres mere »ex æquo et bono« end »de jure«¹.

Englænderne bad imidlertid om længere Betænkningstid, og næste Møde blev da ansat til Onsdag den 14. August Kl. 8

¹ Calendar of State Papers, foreign series, 1577—1578, 129 flg.

Morgen. Her bad de engelske Kommissærer paany om at faa Danskernes Indvendinger mod Hvidehavssejladsen skriftlig og fremførte iøvrigt en Række Klager fra engelske Købmænd over de danske Toldsatser. Danskerne svarede, at Englænderne ikke behøvede nogen skriftlig Redegørelse, da de kunde finde de danske Argumenter i de fremførte Traktatbestemmelser; dog var man villig til at være med til at affatte en skriftlig »Afsked« om Forhandlingernes Forløb og Resultat. Hermed erklærede Englænderne sig tilfreds; de vilde skrive et Brev til Frederik II og bad Rantzau tage sig af dets Ekspedition, da deres Sekretær var ukendt i Danmark; Rantzau lovede det. Efter Englændernes Anmodning gjorde de danske Kommissærer endnu samme Aften, da de atter var paa Wandsbeck, Udkast til »Afskeden«; Sekretær Jacob Højer blev straks sendt til Hamburg med det, og ogsaa Englænderne undertegnede Aktstykket. Heri var der kort gjort Rede for Forhandlingernes Forløb og for de to modstridende Standpunkter, der havde gjort Sammenkomsten resultatløs. »Afskeden« er dateret den 14. August 1577¹.

I alt Fald den ene af de danske Kommissærer var temmelig misfornøjet med Forhandlingernes Forløb. I en Skrivelse til Frederik II gav Henrik Rantzau Luft for sin Ærgrelse; bag Oplysningen i den engelske Rapport om hans og Rosenkrantz' Fornærmethed aner man nogen Irritation over, at den danske Regering havde sendt sine Kommissærer af Sted med alt for spinkle Argumenter; i Brevet til Kongen lader Rantzau denne Irritation komme til Orde. Det havde vist sig, skriver han, at de gamle Traktater ikke afskar Englænderne fra Sejladsen uden om Norge, som man havde troet; det maatte Kansleren og Rigsraaderne udentvivl indrømme, naar de læste Tingene igennem². Skulde der sluttes en ny Traktat med England — og

¹ Redegørelsen for Forhandlingerne 12/8 og 14/8 1577 findes i den i Note 1, S. 583 nævnte Protokol og i den i Note 1, S. 579 omtalte engelske Rapport; Afskeden af 14/8 1577 er trykt i Laursen: Traktater II (1561—1588), 628—631.

² »... Vnnd befindett sich nun souille, dass die Bundttenuss den Englichen die Segelation vmb Norwegen nicht abschneiden, alsse wyr woll

det forekom ham heldigst¹ — maatte Danmark sikkert nøjes med at faa fastslaaet, at der ikke maatte føres Skyts, Ammunition, Harnisker og Værger til Moskovitterne, Tartarerne, Tyrkerne o. a., og at der i Krigstider overhovedet ikke maatte tilføres disse Folk Varer af nogen Art; mere kunde man sikkert ikke opnaa.

Efter Gesandternes Hjemkomst skrev Frederik II i September til Dronning Elisabeth og beklagede Mødets Mangel paa Resultater; men da det dog aabenbart havde været de gamle Traktaters Mening at forbyde Sejladsen til Rusland for at værne om Øresundstolden, bad han hende forbyde de engelske Købmænd at sejle denne Vej².

Ved Forhandlingerne i 1577 havde den danske Regering over for Englænderne hævdet det Standpunkt, at den danske Konge i Henhold til ældre Traktater og i Kraft af sin Højhedsret havde Ret til at standse Englændernes Sejlad Nord om Norge, og som Motivering for, at Sagen var den danske Konge saa magtpaaliggende, havde man i første Række kraftigt understreget, at Kongens Sundtoldindtægter led under Benyttelsen af den nye Handelsvej. Der nævnes ikke ved denne Lejlighed noget om, at den ogsaa var til Skade for Nordmændenes Handel og især. Englænderne havde paa en for Danmark noget forsmædelig Maade paavist, at der ikke i de paaberaabte ældre Traktater fandtes noget Grundlag for at forbyde Hvidehavssejladsen; ganske vist vilde man ikke fra dansk Side officielt indrømme, at Englænderne paa dette Punkt havde Ret i deres Opfattelse, idet Frederik II endnu i den Skrivelse til Dronning

vermeinett hettenn, wie wyr vnderthenigst nicht zweyffellen, wann E. Kon. Matt. Cantzeller vnd anderre Reichess Retthe die Dinge durch sehen, sollichess woll befinden werdenn». (Rantzau's Brev af 16/8 1577 til Frederik II findes i T. K. U. A. England A II 9: Akter og Dokumenter vedr. det politiske Forhold til England 1559—1583).

¹ Rantzau bruger Vendingen: ikke »vnndienstlichenn».

² Ordlyden af Frederik II's Brev til Dronning Elisabeth af 12/9 1577 findes i T. K. U. A. England A II 9: Akter og Dokumenter vedr. det politiske Forhold til England 1559—1583, og i Kopibogen »Latina» 1571—1585, 167.

Elisabeth af 12. September 1577, der ligesom dannede Afslutningen paa Forhandlingerne, fastholdt det danske Standpunkt; men paa den anden Side var i alt Fald en af de danske Kommissærer blevet privat overbevist om, at det danske Standpunkt var uholdbart. Over for den danske Paastand om den danske Konges Højhedsret til de nordlige Farvande havde Englænderne anført Natur- og Folkerettens Sætninger om Havenes Frihed.

Hver af de to Parter havde staaet stejlt paa deres Standpunkter; Forhandlingerne var endt uden Resultater; Spørgsmaalet om Hvidehavssejladsen stod stadig uløst.

Nu hvilede dette Spørgsmaal mellem Danmark og England i nogle Aar. Da den engelske Udsending Dr. John Rogers i Sommeren 1580 havde Forhandling med Frederik II angaaende Hosebaandsordenen, synes der slet ikke at være talt om Hvidehavssejladsen¹.

Derimod blev der taget kraftigere fat paa de nederlandske Købmænd, som i stadig stigende Tal søgte Nord om Vardø for at handle med Russerne. I April 1578 fandt Frederik II Anledning til at klage til Prinsen af Oranien, til Raadet i Vlissingen og til Raadet i Dordrecht over nederlandske Skippere og Købmænd fra forskellige Byer, der havde benyttet den »newe vnd vngewonliche Fhartt«. Fra den danske Regerings Side henvistes til de gamle Traktater mellem Nederlandene og Danmark, til den danske Konges Højhedsret over Farvandene og til Sejladsens Skadelighed for Øresundstolden; paa dette Grundlag anmodede man de nævnte Myndigheder om at sørge for, at denne Trafik blev standset, da Købmændene ellers maatte tage Skade for Hjemgæld²; i Brevet til Prinsen var desuden tilføjet

¹ Se Akterne vedr. John Rogers' Sendelse til Frederik II i 1580 i T. K. U. A. England A II 9: Akter og Dokumenter vedr. det politiske Forhold til England 1559—1583.

² »... domitt sich dieselbigen wie auch ins gemein alle andere solcher vngebreuchlichen vnd vns schedlichen Schieffartt vnd Hantierung auf Malmus hinfurder gentzlich eussern vnd enthalten vnd sich nicht etwan

en Fortegnelse over de paagældende Skippere og Købmænd, man klagede over.

I Aarene 1578 og 1579 blev der af den danske Regering givet forskellige dristige Søfarende — bl. a. den navnkundige Fribytter Mogens Hejnesøn — Kaperbreve, hvorved de fik Ret til at bemægtige sig nederlandske Skibe, som sejlede Norden om Vardø paa Handelstogt til Rusland¹. Men Nederländerne, som i stadig større Tal fandt denne Vej, blev efterhaanden for stærke. Der krævedes mere end de halvprivate Kapere til at holde Ruslandsfarerne i Ave.

I Begyndelsen af Aaret 1582 blev der paany Røre om Spørgsmaalet. Efter en heldig Krig, hvor bl. a. Narva var blevet erobret, tvang Svenskerne i Januar 1582 den russiske Czar til at slutte en Fred, hvorved Rusland blev spærret ude fra Østersøen. De engelske og nederlandske Købmænd vilde ikke give Afkald paa Fordelene ved en direkte Handel paa Rusland, og de havde da kun Vejen Nord om Norge tilbage. Det vilde komme til at betyde et stærkt Opsving i Hvidehavshandelen og en tilsvarende Tilbagegang i den danske Konges Indtægter af Øresundstolden. Det maatte derfor gælde for den danske Regering om enten at faa Handelen Norden om forhindret eller at tvinge de fremmede Købmænd til at betale Told af de Varer, de ad denne Vej førte til og fra Rusland. Kunde dette sidste lykkes, havde man jo samtidig fremtvunget en indirekte Anerkendelse af den danske Konges Overherredømme over Havet mellem Island og Norge.

Rentemesteren Kristoffer Valkendorf havde Øjet aabent for disse Muligheder, og paa hans Indstilling besluttede Regeringen, at der skulde udrustes en ret betydelig Flaade, der om fornødent med Magt skulde sætte en Stopper for Hvidehavshandelen². Valkendorf havde egentlig kun foreslaaet at sende

selbst darueber in Schaden fueren vnd stecken . . .» (Breve af 21/4 1578 fra Frederik II i T. K. U. A. Nederlandene A III 39: Akter og Dokumenter vedr. Handel og Søfart m. v. 1511—1769).

¹ Norske Rigsregistrarer II, 270 flg. og 356 flg. — Brev af 16/2 1581 i Kanc. Brevb.

² Breve af 19/1 og 21/1 1582 i Kanc. Brevb.

3—4 Skibe derop; men Rygter om, at Englænderne udrustede sig paa Orlogsvis for at gøre Modstand og vilde komme i Flaader paa flere Skibe, gjorde Regeringen ængstelig for, at den skulde »blive til Spot eller lide Skade«, hvis der sendtes for faa Skibe derop. Derfor besluttede man at udruste »Prinsebarken«, »Krabaten«, »Dragen«, »Samson«, endnu et større Skib, to Galejer og en Pinke til Færden.

Paa samme Tid, som man traf Beslutning om disse Foranstaltninger, meddelte man i Skrivelser til Dronningen af England, den skotske Konge og en Del nederlandske og tyske Stæder, at deres Undersaatter selv maatte tage Skade for Hjemgæld, hvis de ikke afholdt sig fra den ulovlige Sejlads. Af Raadet i Lübeck ønskede den danske Regering, at det skulde medgive enhver i Staden hjemmehørende Skipper, der vilde sejle fra Østersøen ud i Vesterhavet, en Certifikation til de danske Toldere, hvori der forsikredes, at Skipperen vilde afholde sig fra den ulovlige Sejlads og Handel med Russerne¹. Over for Dronning Elisabeth understregede Frederik II, at han trods de engelske Kommissærers Argumenter ved Mødet i Hamburg ikke kunde anerkende, at der ikke i de gamle Traktaters Bestemmelser indeholdtes noget Forbud mod Hvidehavssejladsen².

Dronning Elisabeth svarede den 20. April 1582, at denne Strid om den russiske Sejlads pinte hende, saa meget mere, som hun kun ønskede at staa i et godt Forhold til den danske Konge; men hun kunde ikke indse, at Traktaterne forbød Sejlads forbi Norge; noget saadant vilde man heller ikke have haft Tanke for i det 15. Aarhundrede, da man jo dengang aldeles ikke kendte til at sejle den Vej; det var man først begyndt paa i Edward VI's Tid, saaledes at hendes Undersaatter nu i 30 Aar havde drevet Sejlads til Rusland Nord om Norge. Hun maatte derfor spørge, hvad man skulde gøre, naar det hverken ved subtile Argumenter

¹ Brev til Raadet i Lübeck af 23/1 1582 (T. K. U. A. Ausländ. Registrant 1582—1583, 9—10).

² Ordlyden af Brevet fra Frederik II til Dronning Elisabeth 23/1 1582 findes i T. K. U. A. England A I 1: Brevveksling mellem Kongehusene 1435—1602, og Kopibog »Latina« 1571—1585, 397—402.

(«disertis uerbis ex tabulis foederis»), hentet fra Traktaterne, eller ved venskabelig Fortolkning af Udtrykkene »ad terram« og »in terra« kunde bevises, at hun havde handlet anderledes, end det sømmede sig for en venskabelig og velvillig Fyrste («nos aliter nosmet gerere atque amicam beneuolam vestri studiosissimam principem decet»). Hun troede ikke paa, at Hvidehavssejladsen skadede Frederik II's Toldindtægter i Øresund, for hendes Undersaatter førte stadig de samme Varer gennem Sundet til Rusland og i stigende Mængde, hvad han sikkert kunde læse ud af sine Toldregnskaber. Hun bad derfor Kongen ikke se paa Hvidehavssejladsen med Mishag og ikke lade saadan en Bagatel forstyrre det venskabelige Forhold mellem dem¹.

Der synes ikke fra dansk Side at være givet noget Svar paa dette Brev, hvor den engelske Dronning havde anbefalet Frederik II at studere sine Toldregnskaber. Hvis han har gjort det, har han maattet give hende Ret; Regnskaberne viser en jævn Stigning i de engelske Skibes og Varers Trafik østpaa gennem Sundet². Da en engelsk Gesandt, Lord Willoughby, i Sommeren 1582 bragte Frederik II Høsebaandsordenen, blev Spørgsmaalet om Hvidehavssejladsen kun løseligt berørt³. Andre end den danske Regering interesserede sig forøvrigt for at faa den nordlige Handelsvej lukket. Den franske Gesandt i København, Charles Dançay, indberetter i Januar 1582 til sin Regering, at Polen havde sendt en Udsending til Frederik II for at udvirke Til-

¹ Brevet af 20/4 1582 fra Dronning Elisabeth til Frederik II synes ikke mere at eksistere i Original; et Referat deraf er under denne Dato trykt i *Calendar of State Papers, foreign series, 1581—1582*, 632 flg.; en Afskrift af Brevet findes i T. K. U. A. England I 1: Brevveksling mellem Kongehusene 1435—1602, men med Datering 10/4 1582 paa Omslaget; der er ingen Grund til at antage, at denne Datering skulde være den rigtige, saa meget mere som der paaviselig er Fejl i Dateringen af andre Afskrifter (se Side 595, Note 1).

² Se Tallene for den paagældende Periode, ca. 1557—1582, i Nina Bang: *Tabeller over Skibsfart og Varetransport gennem Øresund 1497—1660*, I og II.

³ »Responsum Legato Anglico«, dat. Kronborg 18/8 1582 i T. K. U. A. England A II 9: Akter og Dokumenter vedr. det politiske Forhold til England 1559—1583. — *Calendar of State Papers, foreign series, 1583—1584*, 191.

ladelse til at sende nogle Skibe til de nordlige Farvande, hvor Polen ønskede at standse Englændernes og andres Trafik til Rusland; Frederik II havde velvilligt givet sin Tilladelse, da han var klar over, at de polske Kampmidler til Søs alligevel ikke kunde udrette noget af Betydning eller frembyde nogen Fare¹.

Imidlertid fortsatte baade Englænderne og Nederlænderne deres Ruslandshandel. Det havde som omtalt været Meningen, at der skulde sendes en større Flaadestyrke op Nord for Norge, og der gik Rygter i Udlandet om dette Forehavende. Fra Antwerpen rapporteredes hjem til den engelske Regering, at »the King of Denmark makes great preparations of shipping and soldiers«², og en engelsk Skipper, der opholdt sig i Helsingør, sendte i samme Anledning en længere Beretning til Sir Francis Walsingham, Secretary of State³ og meddelte, at Kongen vilde sende fire Skibe og nogle Gallejer mod Nord for at opbringe alle de Købmandsskibe og Varer, de mødte paa deres Vej, men, tilføjer Englænderen, Frederik II havde ikke Mandskab nok til de syv Skibe, han agtede at sende af Sted; derfor maatte han hente det fra Lübeck, Wismar og Norge; selv Presning af Fremmede fandt Sted; saaledes var tre Englændere blevet tvunget til at være Lodser for de danske Skibe paa Vejen til Bugten ved St. Nicolaus. Ogsaa den franske Gesandt rapporterede hjem til sin Regering, at Kongen agtede at sende en større Flaade nordpaa; han nævner et Tal paa tolv Skibe og er ikke sikker paa, om det ikke blot er et Paaskud, at de kun skal forhindre Hvidehavshandelen; maaske skulde der efter hans Mening dækkes over større Forehavender⁴.

Det hele blev imidlertid ikke til saa forfærdeligt meget.

¹ Charles Dançay til Henrik III 15/1 1582 (trykt i *Handlingar rörande Skandinaviens Historia* XI, 173 flg.).

² Earl William Herle til Sir Francis Walsingham 21/4 1582 (trykt i *Calendar of State Papers, foreign series*, 1581—1582, 638).

³ Thomas North, mariner, til Sir Francis Walsingham 24/4 1582 (trykt i *Calendar of State Papers, foreign series*, 1581—1582, 647—653).

⁴ Charles Dançay til Enkedronning Katharina af Medici 9/3 1582, trykt i *Handlingar rörande Skandinaviens Historia* XI, 177.

Ekspeditionen blev kun paa tre Gallejer — »Salomon«, »Jakob« og »David« — under Erik Munk. Han fik Ordre til at gaa meget forsigtigt til Værks; det var hans Opgave at sejle fra København til Vardøhus, derfra til Malmis og videre til St. Nicolaus. Han skulde foretage meget omhyggelige Undersøgelser af de russiske Havneforhold; men han maatte ikke angribe de Skibe, han traf paa russisk Territorium; han maatte heller ikke gøre Landgang her og skulde i det hele undgaa Stridigheder med Russerne. Derimod skulde han paa denne Side af Malmis, der angives at ligge dels paa russisk, dels paa norsk Grund, bemægtige sig alle Skibe af fremmed Nationalitet, idet han dog ikke skulde indlade sig paa Kamp, hvis han ikke var stærk nok. Mødte han paa Færden franske Skibe, der agtede sig til Rusland, maatte han ikke forhindre dem deri, da Kongen havde givet dem Lov dertil; de skulde blot svare samme Told paa Vardøhus som i Øresund¹.

Det lykkedes den lille danske Eskadre at opbringe flere nederlandske Handelsskibe fra Holland, Zeeland, Vlissingen, Haarlingen og Antwerpen, hvorfor der kort efter indløb flere Klager og Bønskrifter til Frederik II fra Rederne, der undskyldte sig med Uvidenhed om Forbudet². Derimod satte Engländerne sig energisk til Modværg, og da deres velarmede

¹ Breve af $\frac{5}{4}$ og $\frac{23}{4}$ 1582 i Kanc. Brevb.

² Herom skriver Charles Dançay $\frac{3}{9}$ og $\frac{23}{9}$ 1582 til Henrik III. (Handlingar rörande Skandinaviens Historia XI, 185 og 191 flg.). — Af de nederlandske Klager og Bønskrifter kan nævnes den fra Skipper Martin Jillisen og Konsorter, alle fra Vlissingen; de undskyldte sig med Uvidenhed om Forbudet; i Nicolaus Rat's Skrivelse paa Jacob von Dewall m. fl. Antwerpenborgeres Vegne skyder man sig ind under, at Forbudet aldrig er kommet til Almenhedens Kundskab; deres Regering maa have glemt at publicere det, fordi dens Tid var saa optaget af den ulykkelige Krig. Simon von Salingen med Konsorter, alle af Amsterdam, hvis Skib paa 48 Læster var blevet opbragt af Erik Munk i Havnen »der sieben Ölender« (?), forsvarer sig med, at da Forbudet for fire Aar siden blev sendt til Prinsen af Oranien, stod Amsterdam ikke under ham, saaledes at man dér i Staden intet har vidst derom. Alle disse Aktstykker findes sammen med et Bønskrift fra Skipper Johann Meyneman af Haarlingen i T. K. U. A. Nederlandene A III 39: Akter og Dokumenter vedr. Handel og Sofart m. v. 1511—1769.

Skibe sejlede i større Flaader, kunde Danskerne intet udrette, men maatte enten afholde sig fra Kamp eller lide et forsmædeligt Nederlag¹. De nederlandske Skippere henvendte sig til den franske Gesandt i København og bad ham tale deres Sag hos Frederik II; men Charles Dançay fik til Svar, at Nederlænderne i Forvejen havde faaet flere Advarsler; den danske Regering havde ikke haft noget imod at tillade dem Sejladsen mod visse Indrømmelser; men de havde ladet haant om Kongens Forbud, og derfor skulde der statueres et Eksempel med dem². Englændernes Optræden havde derimod vist, at en større Eskadre alligevel maatte udrustes for at kunne skabe Respekt om den danske Regerings Bestemmelser, og der blev i Vinteren truffet Forberedelser til en kraftigere Optræden. Alle Kongens Skibe blev omhyggeligt udrustet, og der blev sendt Hververe ud for at skaffe Krigsfolk og Sømænd. Ialt siges der at være gjort 24 Orlogsskibe rejseklare, forsynet med Mandskab, Artilleri og Ammunition og Proviant for seks Maaneder. Man var aabenbart rede til aaben Kamp for Haandhævelsen af Forbudet mod Hvidehavssejladsen, og det var ikke nemt at se, hvorledes Krig skulde kunne undgaas, naar baade England og Danmark stod stejlt paa deres Standpunkter³.

Man var dog i den danske Regering ikke uden Betænkeligheder ved disse drastiske Forholdsregler. Især var Kansler Niels Kaas stemt for en fredelig Ordning af Spørgsmaalet. I en uofficiel Skrivelse til en af de fornemste engelske Rigsembedsmaend meddelte han i December 1582, at det bedste Middel til at skabe Ro om Hvidehavssejladsen og gøre Frederik II fredelig stemt var, at de engelske Købmænd indrømmede Kongen en aarlig

¹ Herom skriver Charles Dançay ³/₉ og ²⁹/₉ 1582 til Henrik III. (Handlingar rörande Skandinaviens Historia XI, 185 og 191).

² Charles Dançay ²⁹/₉ 1582 til Henrik III. (Handlingar rörande Skandinaviens Historia XI, 192).

³ Adskillige Breve fra 1582—1583 i Kanc. Brevb. er Vidnesbyrd om, med hvilken Iver man i Danmark forberedte sig paa en kraftig Aktion mod de fremmede Købmænd; se ogsaa Breve fra Charles Dançay af ²²/₁₀ og ¹⁶/₁₂ 1582, ¹⁵/₂ og ⁸/₆ 1583 (Handlingar rörande Skandinaviens Historia XI, 201 flg., 204, 208, 217 flg.).

Ydelse. I Januar 1583 lod man da fra engelsk Side Niels Kaas forstaa, at man heller ikke dér var tilbøjelig til at foretrække en fredelig Afgørelse¹. Niels Kaas svarede i Slutningen af Februar med et længere Brev, der vistnok er rettet til Sir Francis Walsingham, Englands Secretary of State².

Niels Kaas og Englænderen var enige om, at Spørgsmaalet om Ruslandshandelen bragte en Forstyrrelse i det gode Forhold mellem England og Danmark; man burde derfor imødegaa Vanskelighederne i Tide — »venienti morbo mature occurrere«. Kaas havde allerede ladet forstaa, at de engelske Købmænd maaske vilde kunne faa Tilladelse til at fortsætte deres Sejlads mod en eller anden Ydelse fra deres Side til Kongen; han havde derfor haft nogen Grund til at vente, at man fra engelsk Side vilde have givet Forstaaelse til Kende; men en saadan havde han ikke fundet, hverken i de mere private Breve fra Englænderen eller i Dronning Elisabeths officielle Skrivelser til Frederik II. Englænderen havde i sit Brev fremsat »en Gentagelse af visse Paastande, om hvilke der allerede har været Strid nok«, og det var ikke Niels Kaas' Mening »at begynde nogen privat Diskussion af det Emne«; men alligevel vilde han med faa Ord give Svar paa disse Paastande.

For det første havde Englænderen talt om Havenes Frihed; men herimod fastholdt Niels Kaas det officielle danske Standpunkt, at de gamle Traktater stadig var i Kraft og forbød Sejladsen, saaledes at Englænderne altsaa ikke engang kunde paaberaabe sig, at deres Besejling af Ruten gennem 30 Aar gav dem noget i Retning af Hævd paa at benytte Nordvejen. Havet mellem Norge og Island var ikke et frit Hav, da den danske Konge ejede begge Kysterne (d. v. s. Norge og Island!). Havnen Malmis, som alle Ruslandsfarerne benyttede paa Vejen, var slet ikke en russisk By, da den laa paa norsk Grund; men Englændernes Samkvem med Russerne havde foranlediget disse til at betragte den som deres; lignende Ubehageligheder vilde

¹ Calendar of State Papers, foreign series, 1583—1584, 191 flg.

² Niels Kaas' Brev af 26/2 1583 er trykt i Calendar of State Papers, foreign series, 1583 & addenda, 159—161.

sikkert følge efter. Som god Ven vilde Niels Kaas i Stedet for at komme nærmere ind paa dette fremhæve, at det — som han havde sagt til Lord Willoughby sidste Sommer — kun drejede sig om, at man fra engelsk Side fik Købmændene til at anerkende Kongens Højhedsret over Havet, de skal over, saa vilde Kongen vise sig velvillig; derfor bad han sin engelske Ven sende sine Forslag (*tractationem*) angaaende Ønsker vedrørende Købmændene, saa hurtigt som muligt, og inden de engelske Skibe stak i Søen.

Efter denne Brevveksling af mere privat Karakter, hvortil Niels Kaas utvivlsomt har haft Kongens Billigelse, fulgte saa i Begyndelsen af Marts 1583 en Skrivelse af officiel Karakter fra Frederik II til den engelske Dronning¹. Heri hævdede Kongen ganske vist sit principielle Standpunkt; de 30 Aars Hævd paa Sejladsen, som Dronningen mente, hendes Undersaatter havde, var uden Betydning; thi »det vilde i Sandhed være slemt for Fyrsternes Interesser, hvis deres Forrettigheder og Højhedsret kunde omstyrtes saa let ved Købmænds Virksomhed og Usurpationer af den Slags Mænd og komme i Privatpersoners Besiddelse«²; han vilde dog foreslaa en Konference, hvor man kunde enes om et Kompromis, der indrømmede ham Højhedsretten over Havet, men ved et særligt Privilegium gav hendes Undersaatter Tilladelse til at sejle til Hvidehavet mod, at de betalte ham en mindre Afgift.

Kort efter holdt den danske Regering i al Hemmelighed op med Udrustningen af den Flaade, man havde tænkt at sende til Vardø til Foraaret 1583. Som Motivering angives over for

¹ Ordlyden af Frederik II's Brev af $\frac{3}{8}$ 1583 til Dronning Elisabeth findes i T. K. U. A. Kopibogen »Latina« (1571—1585, 502—510), og i en Afskrift (med den urigtige Datering $\frac{3}{2}$ 1583) i T. K. U. A. England A I 1: Brevveksling mellem Kongehusene 1435—1602. En engelsk Oversættelse af Brevet findes i Calendar of State Papers, foreign series, 1583 & addenda, 172—174.

² »... et quidem male principum rebus consultum foret, si regalia summaque ipsorum iura, terra marique, tam facili negotio mercatorum & id genus hominum usurpationibus subuersa, in priuatorum potestatem redigerentur ...«.

Kristoffer Valkendorf »Praktiker og Krigsrustninger« i Udlandet, at Spaniernes Hær skulde være gaaet over Rhinen fra Nederlandene, og at der i Spanien sagdes at være en stor Armada under Udrustning, bestemt for Vesterhavet. Af disse Grunde turde Regeringen ikke blotte de danske Farvande for Orlogskræfter; men den paalagde Valkendorf at behandle disse Oplysninger med den største Diskretion og over for Omverdenen lade, som om man stadig paatænkte at lade Skibene sejle til Farvandet ved Vardø¹. Da der i Maj kom Svar fra den engelske Regering, at man gik ind paa at sende en Underhandler til Danmark², blev de antagne Krigs- og Skibsfolk straks afskedigede³. At den engelske Regering syntes fast besluttet paa eventuelt at gennemtvinge Hvidehavssejladsen med Magt⁴, har vel ogsaa gjort den danske Regering betænkelig ved at demonstrere sit Krigsberedskab for stærkt.

Til Udsending udsaa man fra engelsk Side John Herbert, og hans Kreditiv blev udstedt den 10. Maj 1583⁵. Paa Vejen til Danmark kom John Herbert til Hamburg og erfarede her, at han sikkert kunde træffe den danske Konge i Rendsburg, »a town and country lately come to his hands«; det sagdes, at han dér afholdt Jagter med Egnens Adelsmænd »to assure their minds to him«. Da Herbert kom til Rendsburg, blev han imidlertid henvist til at søge Kongen i Flensborg, hvor han var ved at holde Bryllup for sin »doctor of physic«. Herbert fandt ganske vist her store Forberedelser og Masser af Mennesker, men ingen Frederik II. Derpaa drog Englænderen videre til Haderslev, hvor Kongen skulde være midt i Forhandlinger med en brandenburgsk Ambassadør; men dér viste det sig, at Frederik II var draget nordpaa til Koldingegnen for at gaa paa Jagt. Den

¹ Breve af 21/3 og 12/4 1583 i Kanc. Brevb.

² Brev af April 1583 fra Dronning Elisabeth til Frederik II; Tallet for Maanedsdagen er glemt i selve Originalbrevet, der findes i T. K. U. A. England A I 1: Brevveksling mellem Kongehusene 1435—1602.

³ Brev af 17/5 1583 i Kanc. Brevb.

⁴ Calendar of State Papers, foreign series, 1583—1584, 294 flg.

⁵ Kreditivet findes i T. K. U. A. England A II 9: Akter og Dokumenter vedr. det politiske Forhold til England 1559—1583.

7. Juni skrev John Herbert derfor til Sir Francis Walsingham fra Haderslev, at han den Dag agtede at sende Bud til Kongen for at anmode om Foretræde; det vilde nemlig være en Fornærmelse at opsøge Kongen uden Tilladelse; »so I perceive outward ceremonies and compliments will spend some time in these parts«. Han havde benyttet Ventetiden til at opdage, at en Del af den danske Flaades Mandskab var blevet hjemsendt, hvilket jo ellers skulde have været holdt hemmeligt¹.

Endelig traf John Herbert Frederik II paa Haderslevhus, og Forhandlingerne tog deres Begyndelse. Fra dansk Side førtes de af Kansler Niels Kaas, Slotshovedsmanden paa Koldinghus Henrik Belov og Henrik Ramel².

I den engelske Gesandts første Indlæg den 13. Juni³ hævdede han, at den danske Konge ikke kunde forbyde Englænderne at sejle til Hvidehavet, da han ikke kunde tilegne sig Herredømmet over Farvandet mellem Island og Norge, der maatte regnes for et aabent Hav, eftersom det var 40 »milliaria« (italienske Mil) bredt; et saadant Overherredømme vilde stride mod Naturretten, der lærte, at Havet paa Grund af dets »incomprehensibilitatem« var frit for alle, og mod gammel Sædvane og kejserlig Ret. Naar Frederik II vilde forlange Told af Skibsfarten paa dette Hav, var det i Strid med de gamle Traktater, der sikrede Englænderne fri Handel, og man kunde i saa Henseende henvise til analoge Tilfælde: Dronning Elisabeth krævede ikke Told i Farvandet mellem England og Øerne Jersey, Guernsey og Wight og den spanske Konge ikke i Farvandet mellem Spanien og de lykkelige Øer eller i Strædet ved Gibraltar.

¹ Calendar of State Papers, foreign series, 1583 & addenda, 389; smstds. 1583—1584, 192.

² Akterne vedr. Forhandlingerne findes i T. K. U. A. England A II 9: Akter og Dokumenter vedr. det politiske Forhold til England 1559—1583; de danske Indlæg findes desuden i Kopibogen »Latina« 1571—1585, 521—547.

³ »Querelæ oratoris serenissimæ reginæ Angliæ illius maiestatis nomine Hadersleuij exhibitæ commissarijs potentissimi regis Daniæ 13° Junij a^o 1583« i T. K. U. A. England A II 9: Akter og Dokumenter vedr. det politiske Forhold til England 1559—1583.

Hertil svarede de danske Kommissærer den 14. Juni¹, at den oprindelige Naturret var blevet indskrænket ved Folketretten, saaledes at hvad der tidligere var ingens, nu tilhørte dem, der havde taget det i Besiddelse²; den norske Konge kunde i saa Henseende henvise til sit 600-aarige Herredømme over Havet mellem Island, Grønland og Norge³. Englændernes Henvi-
 sning til den kejserlige Ret havde ingen Virkning, da Kejseren ikke kunde give Love for de nordiske Riger⁴. Eksemplerne med engelske og spanske Farvande var falske Analogier. Hvad den forlangte Told angik, havde den sin Berettigelse, for det var en Forudsætning i de gamle Traktater, at deres Bestemmelser ikke skulde være til Skade for noget af Rigerne, og Hvidehavshandelen havde vist sig at være skadelig for Kongens Indtægter af Øresundstolden.

I sin Duplik den 16. Juni⁵ svarede John Herbert, at han kun kunde glæde sig over, at den danske Konge var villig til at give de engelske Købmænd et særligt og stedsevarende Privilegium paa Sejladsen Nord om Norge; Englænderne var ogsaa villige til at betale den forlangte Told, vel at mærke, hvis de danske Kommissærer kunde bevise, at deres Konge havde noget lovligt Krav derpaa, d. v. s. i Henhold til lovlige Paabud, lang

¹ »Serenissimi Daniae etc. regis etc. commissariorum breuissima responsio ad grauamina a potentissimae Angliae etc. reginae oratore 13 Junij Anno 1583 Haderslebij exhibita« sammesteds og i Kopibog »Latina« 1571—1585, 521—524.

² »Cum vulgo notum sit, iuri primæuo naturali (quo maria omnium communia erant) per subsequens ius gentium seu ciuile derogatum esse; nam quæ principio iure naturali communia omnium & nullius fuerant, postea iure gentium seu ciuili facta sunt occupantium«.

³ »Noruagiae autem reges ante 600 annos maris istius imperium occupasse ac tenuisse cum classibus suis Islandiam ac Gronlandiam insulas perdomarent, negari nulla ratione potest«.

⁴ »Nec ab imperatoribus Romanis unquam hæc regna uel terræ uel maris leges accepere . . .«.

⁵ »Duplicatio Johannis Herberti, reginae ma^{lis} nomine, ad respon-
 sionem commissariorum serenissimi regis Daniae querelis reginae ma^{lis}
 factam. Haderslebij exhibita 16° Junij a^o 1583« i T. K. U. A. England A II 9:
 Akter og Dokumenter vedr. det politiske Forhold til England 1559—1583.

Sædvane eller Traktater. Da Danskerne endnu ikke havde kunnet præstere dette Bevis, haabede han, at man fra dansk Side vilde lade Kravet om Toldafgifter falde, tilmed da hverken Kongen ydede, eller Englænderne ønskede nogen Beskyttelse for Sejladsen over det Hav, han kaldte sit. Det var ikke rigtigt, at Hvidehavshandelen skadede Øresundstolden, da de Varer, som nu kom fra Ruslands Indre ad Vejen Norden om Norge, aldrig var blevet ført gennem Øresund, selvom den nye Handelsvej ikke var fundet; desuden passerede nu flere engelske Skibe end tidligere gennem Sundet.

Dagen efter erklærede de danske Kommissærer¹, at Kongens Tilbud til Englænderne om fri Sejlads var betinget af, at de vilde betale sædvanlig Told; vilde de ikke det, havde de at afholde sig fra Sejladsen, og forsøgte de alligevel at trodse denne Bestemmelse, vilde de komme til at lide den Straf, der var fastsat i Traktaterne, Tab af Liv og Gods. Den danske Konge havde uomtvistelig Ret til at faa Told i Øresund af Varer, som af vesterlandske Købmænd førtes til og fra Rusland og andre østlige Stater, og de Købmænd, der ikke sejlede gennem Sundet med deres Varer, maatte derfor betale Tolden andensteds; det mente man at kunne udlede af Traktaten af 1490. Endelig var det kun rimeligt, at Kongen fik Told i Nordhavet, da han havde Udgifter ved Jurisdiktionens og Rettens Haandhævelse paa dette Hav.

Dette sidste anerkendte den engelske Gesandt i sit Svar den 19. Juni² — uagtet han i sit Indlæg den 16. Juni havde udtalt, at Kongen ikke udøvede en saadan Retshaandhævelse — idet han dog hævdede sin Regerings principielle Standpunkt; men man kunde ikke forlange, at Købmændene skulde lægge deres Kurs om for at komme til at betale Told et eller andet Sted;

¹ »Simplex et resolutiua declaratio commissariorum serenissimi Daniæ regis ad duplicam ab Angliæ regineæ m^{tatis} oratore propositam. Exhibita 17. Junij A^o 1583« sammesteds og i Kopibog »Latina« 1571—1585, 528—533.

² »Ad resolutoriam declarationem commissariorum regis Daniæ de querelis reginæ Angliæ triplicatio oratoris eiusdem sereniss^{te} regineæ maiestatis exhibita Haderslebij 19° Junij 1583« i T. K. U. A. England A II 9: Akter og Dokumenter vedr. det politiske Forhold til England 1559—1583.

det kunde bringe dem meget store Tab. Han var villig til at gaa ind paa en anden Form for Toldens Betaling og udbad sig de danske Kommissærers Betænkning i saa Henseende.

Ogsaa Danskerne fastholdt — i Svaret den 20. Juni¹ — deres principielle Standpunkt, men erklærede, at den danske Regering var villig til at lade den forlangte Told afløse af en anden Form for Afgift til Kongen². Dette viste sig at være en farbar Vej under de videre Forhandlinger, idet man nu naaede til Enighed om Afsluttelsen af en Traktat³.

Ved denne tillod den danske Regering Medlemmerne af det engelske Handelskompagni at sejle til og fra Bugten og Havnen ved St. Nicolaus ad den nordlige Handelsvej. Hvis de kom ud for Storme eller lignende vanskelige Situationer, skulde det være dem tilladt at søge Tilflugt paa saavel Norges som Islands Kyster, selv paa de Steder, hvortil de ved tidligere Traktater havde været helt adgangsforment, naturligvis under Forudsætning af, at de ikke foretog sig noget til Skade for Kongens Undersaatter. For Eksempel maatte de selvfølgelig ikke handle i de Egne, der i Henhold til tidligere Aftaler var lukket for dem i saa Henseende. Til Gengæld forpligtede de engelske Købmænd sig til at betale en aarlig Ydelse paa 100 Rosenobler, som med de første Skibe, der fra England hvert Aar kom til Øresund, skulde sendes til Kongens Toldere dér. I Tilfælde af Krig mellem Danmark og Rusland var det Englænderne forbudt under Tab af Skib og Gods at sende Krigsfornødenheder til Rusland. Traktaten skulde gælde, saa længe en af de to Regerer levede; men derefter kunde den ophæves af hvilket som-

¹ «Nouissima et conclusiva declaratio regiorum commissariorum ad triplicationem s^{mre} regine Angliæ m^{tis}. Exhibita Haderslebij 20 Junij Anno 1583» sammesteds og i Kopibog »Latina« 1571—1585, 535—545.

² «Ne autem mercatores a directa nauigationis semita ad dissoluenda tributa uel thelonia ad portus inuiti deflectere magno & incommodo & periculo aliquando suo cogantur, regie m^{tis} cum erga s^{mam} Angliæ reginam propensissimo animo tum innata clementia & æquitate erga omnes facile mercatores ea in re subleuabuntur, ut vectigalium istorum exolutio alia quadam ratione expediatur».

³ Laursen: Traktater II (1561—1588), 632—638.

helst af de to Lande, uden at der deri maatte ses nogen fornærmelig eller fjendtlig Handling.

Traktaten blev undertegnet af den engelske og de danske Kommissærer 22. Juni 1583. Heri blev optaget de aabne Breve, hvorved henholdsvis Frederik II og Dronning Elisabeth ratificerede Traktaten, hvilket for Frederik II's Vedkommende skete med det samme. Samtidig blev der givet John Herbert Svar paa nogle Klager fra de engelske Købmænd over forskellige Forhold vedrørende Øresundstolden¹.

To Dage efter, at Herbert havde sluttet sin Mission i Danmark, udtrykte Frederik II i et Brev til Dronning Elisabeth sin Tilfredshed med Resultatet². Samme Dag skrev Kansler Niels Kaas til Sir Francis Walsingham. Ogsaa han var tilfreds og angrede ikke det Raad, han havde givet, og som nu havde ført til Stridighedernes Bilæggelse. At forhindre, at nye Vanskeligheder opstod, var efter hans Mening en Opgave, der paahvilede begge Landes Ministre³.

Endnu den 6. Juli havde den engelske Regering ikke faaet noget at vide vedrørende selve Forhandlingerne i Haderslev, et Vidnesbyrd om Datidens langsomme Forbindelser. Den blev derfor utaalmodig og sendte John Herbert et bebrejdende Brev, fordi man kun havde modtaget to Skrivelser fra ham: en fra Hamburg og det foran omtalte Brev af 7. Juni fra Haderslev⁴. Imidlertid kom han omsider hjem med Traktaten, der nu skulde ratificeres af Dronning Elisabeth. Ved Gennemlæsningen fik den engelske Regering Betænkeligheder ved visse af Traktatens Udtryk, som man nok kunde ønske at »abstrahere imod«⁵.

¹ Frederik II's Svar til John Herbert af 22/6 1583 hos Laursen: Traktater II (1561—1588), 639—641, i engelsk Oversættelse i Calendar of State Papers, foreign series, 1583 & addenda, 410 flg.

² Frederik II's Brev til Dronning Elisabeth af 24/6 1583. Smstds., 420 (i Kopibogen »Latina« angives Brevets Dato som 23/6 1583).

³ Niels Kaas' Brev til Walsingham af 24/6 1583 findes i engelsk Oversættelse smstds., 420 flg.

⁴ Brevet af 6/7 1583 til Herbert er trykt i Calendar of State Papers, foreign series, 1583—1584, 8.

⁵ Paa et Notat »The effect of the King of Denmark's Patent in favour

Betænkighederne kom til Orde i en Deklaration, udstedt af Dronning Elisabeth den 12. Oktober 1583. Uden den heri fremsatte Fortolkning af enkelte Punkter i Traktaten vilde hun ikke ratificere Overenskomsten. Som Begrundelse herfor fremhævede hun i en Følgeskrivelse til Frederik II, at der ikke paa Grund af Fortolkningsforskelligheder skulde opstaa nye Stridigheder¹.

Bestemmelsen om Betalingen af de 100 Rosenobler var uklar, da disses Værdi kunde være svingende, og da ingen bestemt Betalingsdag var fastsat; derfor skulde Betalingen erlægges inden den 21. Juni hvert Aar og i Guldrosenobler eller i en anden Mønt af samme Værdi. Da de engelske Købmænd ikke sejlede til Rusland hvert Aar, skulde Bestemmelsen om aarlig Afgift forstaas saaledes, at der kun skulde betales for de Aar, hvor Sejladsen virkelig fandt Sted. Det var ikke altid nemt for de engelske Købmænd at vide, hvornaar der var Krig mellem Danmark og Rusland; derfor skulde Bestemmelsen om Konfiskation af Varer, der fra England blev sendt til Rusland i Krigstider, forstaas saaledes, at Skibe og Varer, der havde forladt England, inden der var gaaet seks Maaneder, efter at Krigserklæringen var udstedt, ikke kunde konfiskeres. Bestemmelsen om Traktatens Ophør efter en af de to Regenters Død var ogsaa uklart affattet; man maatte i saa Tilfælde forlange en formelig Opsigelse af Traktaten med et Aars Varsel².

Forhandlingerne, der førte til Traktaten af 22. Juni 1583, viser, at i Spørgsmaalet Hvidehavssejladsen var for den danske

of the English Merchants trading to Moscovia», trykt i Calendar of State Papers, foreign series, 1583 & addenda, 411 flg., er tilføjet paa Bagsiden: »Write out the very Latin sentences 'themselve' of the Treaty as this is abstracted against to-morrow».

¹ Dronning Elisabeths Brev af 12/10 1583 til Frederik II (i T. K. U. A. England A I 1: Brevveksling mellem Kongehusene 1435—1602): »... sed quia nonnulla in ea conuentione inerant, parum ab oratore nostro animaduersa, quæ deinceps nouæ alicuius controuersie causam præbere possent, quam nos penitus sopitam esse, desideramus ...».

² Deklarationen af 12/10 1583, Laursen: Traktater II (1561—1588), 642—644, i engelsk Oversættelse i Calendar of State Papers, foreign series, 1583—1584, 138 flg.

Regering Hensynet til Kongens Toldindtægter det altovervejende. Lige saa lidt som ved Forhandlingerne i 1577 havde man denne Gang nævnt noget om, at Englændernes Handel paa Hvidehavet var til Skade for Nordmændenes Handel østpaa. I 1577 havde man staaet stejlt paa de principielle Standpunkter: Danskerne havde hævdet, at Sejladsen uden Kongens Tilladelse var en Krænkelse af den danske Konges Højhedsret over Farvandet ved Norge. Englænderne havde lige saa haardnakket benægtet, at denne Højhedsret eksisterede, og at de gamle Traktater, paa hvilke Danskerne delvis støttede sig i deres Argumenteren, hjemlede den danske Konge nogen Ret til at forbyde de engelske Købmænd Sejladsen. Ved Forhandlingerne i 1583 fremhævede man fra dansk Side ikke saa stærkt Regeringens principielle Standpunkt, selv om man dog lejlighedsvis gjorde opmærksom paa dette. Den Forsigtighed, den danske Regering her aabenbarede, skyldtes tydeligvis først og fremmest Niels Kaas' Indflydelse. Det for de danske Kommisærer noget forsmædelige Forløb af Argumenteringen i Hamburgmødet i 1577 maatte ogsaa mane til en noget forsigtigere Brug af de principielle Indvendinger. Henrik Rantzau havde allerede dengang ment, at en fornyet Forhandling med England ikke kunde bringe andet Resultat for Danmark, end at der blev nedlagt Forbud mod Tilførsler til Rusland af Krigsfornødenheder. Alt tyder paa, at denne Mening efterhaanden deltes af Regeringen, i alt Fald af Niels Kaas.

Ved Traktaten af 22. Juni 1583 havde den danske Regering opnaaet mere, end man egentlig kunde vente. Den var et Kompromis mellem de to Magter, hvorved hver af disse beholdt sin Opfattelse af den danske Konges Højhedsret over Farvandet ved Norge. Englænderne var gaaet ind paa en aarlig Ydelse til den danske Konge og betragtede den som et Vederlag for Ordenens Haandhævelse i Farvandet, medens man fra dansk Side meget vel kunde opfatte den som en Anerkendelse af Kongens Højhedsret.

Traktaten kunde egentlig have været ophævet efter Frederik II's Død i 1588; men det moskovitiske Kompagni i London

holdt først i 1594 op med at erlægge den aarlige Afgift¹. Kristian IV's Formynderregering viste ved Grænsemødet i Kungsbacka i 1591, at den havde Øjnene aabne for Vigtigheden af, at man fra dansk Side opretholdt Kronens Rettigheder i Nordishavet²; men da Englænderne i 1594 ophørte med Betalingen af Afgiften, foretog Formynderregeringen intet diplomatisk Skridt i den Anledning. Det blev overladt til Kristian IV selv at tage Bestemmelse i saa vigtig en Sag.

Den franske Gesandt i København Charles Dançay havde været meget ivrig for at faa etableret et virkeligt Handels-samkvem mellem Frankrig og Rusland ad den nordlige Handelsvej. I September 1581 havde han søgt at bevæge sin Regering til at udvirke Handelsprivilegier hos den russiske Czar for de franske Købmænd, der havde drevet den nu forbudte Narvahandel med stor Fordel, men nu var henvist til at benytte Vejen Nord om Norge, hvor den danske Konge paa det Tidspunkt endnu ikke havde forbudt Sejladsen eller krævet nogen Told. Naar Dançay rejste Spørgsmaalet, skyldtes det, at nogle Dieppe-Købmænd havde Lyst til at begynde Handel paa St. Nicolaus, men var bange for engelske og russiske Overgreb³.

I Begyndelsen af Marts 1582 kunde Dançay meddele sin Regering, at den danske Konge havde forbudt Hvidehavssejladsen og averteret saavel Dronning Elisabeth som Filip II derom, ligesom ogsaa Dançay havde faaet at vide, at franske Købmænd skulde afholde sig derfra. Dançay havde imidlertid faaet udvirket Söpas for de franske Købmænd fra Dieppe for det indeværende Aar; men endnu i Maj var der ikke blevet fastsat noget bestemt Beløb som Pris for disse Pas⁴. Rygterne om

¹ Breve af 17/11 1588, 27/9 1589, 10/12 1591, 22/12 1592 og 6/11 1594 i Kane. Brevb.

² A. Ræstad: Kongens Strømme, 111. — Laursen: Traktater III (1589—1625), 57 flg.

³ Charles Dançay's Brev til Henrik III af 7/9 1581 (Handlingar rörande Skandinaviens Historia XI, 160 flg.) og til Katharina af Medici af 28/10 1581 (smstds., 168—171).

⁴ Charles Dançay's Breve til Henrik III af 9/3 og 18/3 1582 og til Katharina af Medici af 9/3 1582 (smstds., 174—180).

de danske Skibes Optræden i Farvandet ved Vardøhus skræmte dog de franske Købmænd, saa de vendte om paa Vejen, hvorfor Dançay paany overfor sin Regering pegede paa, at han havde opnaaet den Ordning, at der skulde betales et Pas for hvert fransk Skib, som det Aar besøgte Nordrusland, men at der til Gengæld i hans Nærværelse var udstedt Forbud til de danske Orlogsmænd mod at anfælde de franske Skibe¹.

I Begyndelsen af September bad Dançay den danske Regering om at maatte faa en Afgørelse paa Spørgsmaalet om, hvor meget der skulde betales for Passene til de franske Købmænd. Det var ved samme Lejlighed, han intervenerede til Fordel for de opbragte nederlandske Skibe². En Ugestid senere svarede den danske Regering, at den ansaa en aarlig Afgift paa 4000 Dukater eller 6000 Daler af Franskmændenes Handel paa Rusland for passende Vederlag for den Skade, Handelen kunde forvolde Øresundstolden³. I en længere Skrivelse svarede Dançay, at det var et ganske ublu Krav; thi der var næppe nogensinde sejlet saa mange franske Skibe gennem Øresund paa et Aar, at de — alt sammenfattet under eet — kunde betale 6000 Daler i Told. De franske Købmænd havde hidtil ikke haft nogen Handel paa Nordrusland og vilde kun begynde derpaa med den danske Konges Tilladelse. Han maatte derfor bede Danmark mildne Betingelserne for at give denne Tilladelse og fremsatte Forslag om, at Afgiften blev et bestemt Beløb pr. Skib for hvert Aar, at betale i Øresund. Den franske Regering skulde da hvert Aars Juni eller Juli Maaned meddele den danske Regering Antallet af de Skibe, der det Aar agtede at sejle til Nordrusland⁴.

¹ Charles Dançay's Breve af 3/, 1582 til Henrik III og Katharina af Medici (smstds., 185—189).

² Charles Dançay's Brev til Frederik II af 8/, 1582 i T. K. U. A. Frankrig A II 6: Akter og Dokumenter vedr. det politiske Forhold til Frankrig 1547—1586.

³ Frederik II's Brev til Charles Dançay af 15/, 1582 i T. K. U. A. Kopibogen »Latina« 1571—1585, 456—460.

⁴ Charles Dançay's Brev til Frederik II af 21/, 1582 i T. K. U. A. Frankrig A II 6: Akter og Dokumenter vedr. det politiske Forhold til Frankrig 1547—1586.

Af Frederik II's Svar den 25. September fremgaar, at Charles Dançay havde vundet den danske Regering for dette Forslag¹, og efter yderligere Forhandling mellem de to Parter enedes man om følgende Betingelser:

De franske Købmænd maatte ikke medføre forbudte Varer — Krudt, Kugler, Skyts, Kobber og andre Krigsfornødenheder — transportere fremmedes Varer eller benytte fremmedes Skibe. Da de franske Skibe, der agtede sig til Nordrusland, stak i Søen i April—Maj eller senere, skulde Købmændene være forpligtede til at sende deres Fuldmægtig til den danske Regering i den følgende August eller September Maaned for dér at forhandle om og erlægge en saadan Afgift, som Retfærdighed og Fornuft maatte paabyde². Denne Afgift synes senere at være blevet fastsat til et bestemt Beløb: to Portugaløser for hvert Skib. Fire Aar senere, i Februar 1586, anmodede Charles Dançay Rentemesteren Kristoffer Valkendorf om, at denne Takst maatte blive staaende som Norm endnu et Aar, da de franske Købmænd paa Grund af de ulykkelige Forhold i Hjemlandet var meget forarmede³.

De øvrige Ruslandsfarere havde faaet samme Advarsel fra den danske Regering i 1582 som England, og i Korrespondancen var der fra dansk Side ført det samme Argument i Marken, at Havet ved Norge ikke var det vilde, aabne, frie Hav, men kunde spærres af den norske Konge. Der brugtes gentagne Gange Udtrykket »per fretum nostrum Norvagicum«, gennem vort norske Stræde. Efter Opbringelsen af de nederlandske Skibe i Sommeren 1582 fulgte Klager og Intervention af Prinsen af Oranien (i Maj og September 1582), Hertugen af Alençon (i April og September 1582) og den franske Gesandt i København, ligesom og-

¹ Frederik II's Brev til Charles Dançay af 25/9 1582 i T. K. U. A. Kopibogen »Latina« 1571—1585, 461—464.

² Charles Dançay's Breve til Henrik III af 29/9, 22/10 og 16/12 1582 (Handlingar rörande Skandinaviens Historia XI, 190—199, 201—204).

³ Charles Dançay's Breve til Henrik III af 8/6 og 26/8 1583 (trykt sammesteds, 216 flg. og 225) og til Kristoffer Valkendorf af 10/2 1586 i T. K. U. A. Frankrig A II 6: Akter og Dokumenter vedr. det politiske Forhold til Frankrig 1547—1586.

saa Lübeck straks havde protesteret. Den danske Regering præciserede ligeledes her sit Standpunkt derhen, at man vilde tillade Sejladsen, saafremt der af de Fremmede blev betalt en til Øresundstolden svarende Afgift »vectigalis loco«¹.

Kun Englands og Frankrigs Hvidehavsfart blev saaledes bragt i faste Former; for de øvrige Ruslandsfarere var Vilkaarene mere tilfældige. Enkelte løste paa Forhaand Pas i Danmark for at undgaa Ubehageligheder; andre blev tvunget til at udrede Pasafgiften ved Vardøhus; atter andre har vel lykkeligt undgaaet at støde paa de danske Myndigheder og er sejlet til Nordrusland uden Pas.

Det principielle Spørgsmaal var imidlertid stadig uløst; det var blot blevet skubbet ud i en uvis Fremtid, da Overenskomsten med England jo var opsigelig fra begge Side, naar først enten Frederik II eller Dronning Elisabeth var døde. Det kunde forudses, at Spørgsmaalet om Kongens Højhedsret over Farvandet Nord for Norge paany vilde dukke op og kræve sin endelige Løsning. Det skete i Kristian IV's første Regeringstid.

Striden om Højhedsretten var, som paavist af den norske Jurist Arnold Ræstad i »Kongens Strømme« (1912), i Virkeligheden en Kamp mellem to forskellige Retsopfattelser, den paa Romerretten grundede vesteuropæiske Opfattelse og den særlig norske Opfattelse af Havets Stilling i international Ret. De Forhandlinger mellem Danmark og England, som der ovenfor er gjort Rede for, maa betragtes som en Fase i denne langvarige Strid.

Romerretten, Corpus Juris Civilis, kender kun den ene Regel, at Havet (mare) ligesom Luften og Regnvandet var et Fælleseje. Romerretten og de senere romerske Jurister havde den Opfattelse, at alle havde Ret, og at alle havde den samme Ret til en uhindret Benyttelse af Havet. Da Romerriget opløstes, vedblev den romerretslige Opfattelse at bestaa, nemlig at Benyttelsen (usus) af Havet var fælles; men Retshaandhævelsen (jurisdictio)

¹ T. K. U. A. Kopibogen »Latina« 1571—1585, 397 flg. og 456—460; Ausländ. Registrant 1582—1583, 9 flg., 28, 174—179.

og Beskyttelsen (protectio) af Havet blev fordelt mellem de Stater, der opstod paa Romerrigets Ruiner, og dette sidste førte i Tidens Løb til Begrebet Søterritorium¹.

I middelalderlig italiensk Retsvidenskab blev det fastslaaet, at en Stat, der havde Retshaandhævelse i et Omraade, som grænsede til Havet, havde Retshaandhævelse ogsaa over Havet og over Øerne i Havet indtil 100 milliarum (ca. 148 km) fra Kysten. Derimod var de italienske Jurister i Tvivl om, hvorvidt en Stat ved Hævd eller Sædvane kunde erhverve sig Rettigheder til Søs ud over Afstanden 100 milliarum eller andre Rettigheder end den nøgne Ret til at opretholde Orden og haandhæve Lovene. Hvad der laa uden for 100 milliarum-Grænsen, interesserede egentlig ikke Middelalderens Jurister; det frie Hav spillede en underordnet Rolle i det italienske System, ja, Begrebet defineredes slet ikke².

De store Opdagelser o. 1500 medførte en ny Udvikling af Begrebet Søterritorium. Det var blevet skabt af Hensyn til Retshaandhævelsen; men nu blev det pludselig draget i Tvivl, om der overhovedet eksisterede noget frit Hav. Spanierne og Portugiserne optraadte, med Støtte bl. a. af Pave Alexander VI's Bulle af 1493³, som om der ikke var nogen Grænse for det Herredømme, en Stat kunde tiltage sig til Søs. Over for dem krævede de Folk, Spanierne og Portugiserne vilde stænge ude fra de nyopdagede Lande og Farvandene dertil, Frihed til at færdes overalt paa Havet; Englænderne og Nederlænderne skabte den ny Teori, Teorien om Havets Frihed (mare liberum). Tyngdepunktet var flyttet fra det lukkede Middelhav til det aabne Atlanterhav, og det italienske Systems Opfattelse af Søterritoriet med 100 milliarum-Grænsen tilfredsstillede ingen mere; Sydeuropæerne ønskede at fastslaa, at alt Hav var underkastet Herredømme;

¹ A. Ræstad: Kongens Strømme, 4—11.

² smst., 11—20.

³ Bullen gav den spanske Konge og hans Efterfølgere fuld Ejendomsret til alle de Oer og Fastlande, som var opdaget og senere maatte blive opdaget Vest for en Meridian, trukket fra Pol til Pol 100 Sømil Vest for Azorerne og de Cap Verdiske Oer.

Vesteuropæerne vilde Havenes Frihed i videst mulig Udstrækning. Støttet paa Romerrettens Sætning om Havet som alles Fælleseje kæmpede engelsk Politik maalbevidst og selvbevidst for at erobre sig en Plads paa Havet ved Siden af de Magter, der mente, de havde lagt Beslag paa store Havomraader. Derfor kom Dronning Elisabeth straks fra Begyndelsen af sin Regeringstid i Strid om Havet med Spanien og Portugal, samt — som ovenfor vist — med Danmark-Norge¹.

Medens de fleste Lande — Portugal, Spanien, Frankrig, England, Tyskland og Danmark — i Middelalderen hyldede Romerrettens Sætning om, at Benyttelsen af Havet til Sejlads og Fiskeri var fri, var i Norge — som i Skotland og Island — Kystfiskeriet forbeholdt Indbyggerne; det blev forklaret ved, at Norge havde en virkelig Fiskerbefolkning². Paa Magnus Lagabøtes Tid fandtes i norsk Ret Begrebet Søterritorium, og det havde Betydning i to Forhold: Fiskeriet og Beskyttelse af Liv og Ejendom. Derimod var der ikke udviklet faste Regler angaaende Søterritoriets Udstrækning³. Af Handelshensyn gennemførtes imidlertid efterhaanden en Afspærringspolitik, hvorved Udlændinge udelukkedes fra det nordlige Norge og de norske Skattelande, Island, Færøerne og Shetlandsøerne. Dette førte med sig, at de norske Konger betragtede Havet mellem disse Lande som deres eget (*mare nostrum, salum nostrum, fretum nostrum Norvagicum*), idet det betragtedes som et norsk Indhav; man troede jo endnu, at Nordhavet var en Havbugt⁴.

Under Forhandlingerne mellem Danmark og England i det 16. Aarhundrede om Sejladsen paa Nordrusland var det disse to Anskuelser, der brødes: Englændernes, at det aabne Hav skulde være frit tilgængeligt for alle, og den norske Opfattelse, at Nordhavet var et Indhav, undergivet Kongens Herredømme *«utriusque littoris quo continetur ratione»*. Spørgsmaalet blev taget op igen ved Forhandlinger mellem engelske og danske

¹ A. Ræstad: Kongens Strømme, 20 og 157.

² smst., 21—24.

³ smst., 32.

⁴ smst., 154—157.

Gesandter i Bremen 1602; ved denne Lejlighed blev der af Englænderne fremsat principielle Udredninger og Dokumentation af en saadan Art, at de kunde anvendes af Hugo Grotius i hans Bog om mare liberum. De engelsk-danske Forhandlinger indtager saaledes, som det er blevet sagt, en Plads i Folkerettens Historie ved Siden af Nederlændernes og Englændernes Forhandlinger med Spanien og Portugal om Sejladsen til Ost- og Vestindien¹.

¹ smst., 198.
